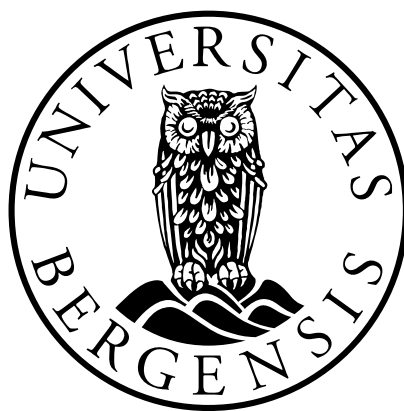


Koronapandemiens press på derogasjonsadgangen i EMK art. 15

*Oppfyller koronapandemien vilkårene for
derogasjon og burde Norge derogert?*

Kandidatnummer: 233

Antall ord: 14 977



JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

10. mai 2023

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	2
1 Innledning:	3
1.1 Oppgavens tema og aktualitet:	3
1.1.1 Situasjonens faktiske aktualitet - «Hyttedommen» HR- 2022-718-A:	5
1.2 Rettskildebildet:	7
2 Derogasjonsadgangen i EMK art. 15:	8
2.1 Redegjørelse av bestemmelsen:	8
2.2 Hvorfor har vi derogasjonsadgang?	8
2.3 Gjennomgang av vilkårene:	10
2.3.1 Vilkåret «krig eller annen offentlig nødstilstand»?	10
2.3.2 Vilkåret «strengt nødvendig»:	13
2.3.3 Vilkåret om å «underrette» generalsekretæren:	16
3 Koronapandemiens inngrep i rettigheter:	18
3.1 Rettigheter som ble utført inngrep i under koronapandemien:	18
3.1.1 EMK art. 5 «Retten til frihet og sikkerhet» og 4. protokoll art. 2 «Bevegelsesfrihet»:	18
4 Oppfyller koronapandemien vilkårene i EMK art. 15?	24
4.1 Regnes koronapandemien som en «offentlig nødstilstand» som «truer nasjonens liv»?	24
4.2 Var nedstengingen 12. mars 2020 «strengt nødvendig»?	29
4.3 Var innreisekarantenen innført 12. mars og bortvisningsforskriften innført 15. mars «strengt nødvendig»?	31
4.4 Var tiltaket om karantenehotell 9. november 2020 «strengt nødvendig»?	33
5 Derogere eller ikke derogere under koronapandemien:	37
5.1 Argumenter for derogasjon under koronapandemien:	37
5.2 Argumenter mot derogasjon under koronapandemien:	39
5.3 Burde Norge derogert under koronapandemien?:	41
5.4 I hvilke situasjoner bør Norge derogere?	44
Litteraturliste:	46

1 Innledning:

Tema for oppgaven er derogasjonsadgangen som fremgår av Den europeiske menneskerettskonvensjonen art. 15 og hvordan Sars COVID-19 pandemien heretter kalt koronapandemien har satt press på denne bestemmelsen¹. Hovedproblemstillingen er om koronapandemien oppfyller vilkårene for derogasjon og om Norge burde derogert. Jeg har valgt å begrense oppgaven til å bare ta standpunkt til om følgende tiltak var «strengt nødvendig»: nedstengingen 12. mars 2020, innreisekarantenen 12. mars/bortvisningsforskriften 15.mars 2020 samt vedtakelsen om karantenehotell 9. november 2020.

Innledningsvis gjennomgår jeg oppgavens tema og aktualitet, før jeg går videre til redegjørelsen for EMK art. 15 med hovedvekt på vilkåret «offentlig nødstilstand» og vilkåret «strengt nødvendig». Deretter vil jeg redegjøre for hvilke inngrep som har blitt gjort i ulike rettigheter som følge av pandemien. Jeg ser så nærmere på hvilke konsekvenser dette har medført før jeg går over til oppgavens hoveddel hvor jeg tar stilling til om koronapandemien er en «offentlig nødstilstand» og om de overnevnte tiltakene var «strengt nødvendig» jf. EMK art. 15 nr.1. Videre presenterer jeg argumenter for og mot derogasjon. Avslutningsvis tar jeg stilling til om Norge burde derogert under koronapandemien og hvilke situasjoner Norge bør derogere i fremover.

1.1 Oppgavens tema og aktualitet:

I 2019 utarbeidet beredskapshjemmel utvalget en utredning hvor det kommer frem at spørsmålet er «når krisen inntreffer».² Det er uforutsigbart når en krisesituasjon bryter løs og det vil oppstå behov for ekstraordinær innsats fra myndighetene.³

Koronapandemien er et dagsaktuelt eksempel på hvordan kriser kan ramme hardt uten forvarsel. Viruset kom årsskiftet 2019/2020. Mars 2020 erklærte verdens helseorganisasjon at det var snakk om en «pandemi». Det tok ikke lang tid fra første tilfellet av korona ble registrert i Kina til hele verden kjempet mot en alvorlig, for mange livstruende pandemi.

¹ Konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter, Roma, 4. november 1950 (Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen – EMK) [Offisiell norsk oversettelse]

² NOU 2019: 13 «Når krisen inntreffer» s. 18

³ NOU 2019: 13 s. 41.

Pandemien rammet hardt og 6,7 millioner mennesker som var korona positive mistet livet innen utgangen av 2022. ⁴

Koronapandemien var så alvorlig at regjeringen måtte ty til «de sterkeste og mest inngripende tiltakene vi har hatt i Norge i fredstid» som statsminister Erna Solberg sa på pressekonferansen 12. mars 2020. Ifølge helse- og omsorgsminister Bent Høie skyldes dette behovet for å redusere smitten for «de av oss som er mest sårbare» i og med at viruset kunne være «veldig farlig» for noen. Vedtaket var hjemlet i smittevernloven § 4-1 andre ledd og resulterte i omfattende nedstenging.⁵ Alt fra barnehager til høgskoler og universiteter, samt andre utdanningsinstitusjoner var omfattet. Så og si «all sosial aktivitet» hvor det var en smittefare som f.eks. treningssentre, kulturarrangementer, idrettsarrangementer, virksomheter i serveringsbransjen, skjønnhetssalonger og svømmehaller ble stengt/forbudt. Det ble strenge reise restriksjoner for helsepersonell som hadde pasient kontakt og karanteneplikt for folk som reiste inn i landet. Man ble rådet til å holde seg mest mulig hjemme, ha hjemmekontor og unngå smittekilder som f.eks. kollektiv transport. 15. mars 2020 ble det vedtatt en forskrift om karantene, isolasjon og forbud mot å oppholde seg på fritidseiendommer i medhold av smvl. § 4-3 og 7-12. ⁶

De sårbare gruppene som eldre, asylsøkere, barn og unge, folk med funksjonshemninger, samt folk som sitter i fengsel har opplevd mer omfattende følger enn folk flest. ⁷ 24. mars 2020 ble Koronaloven som var en midlertidig fullmaktslov vedtatt, noe som indikerer at Norge stod i en nasjonal krise. ⁸

Koronapandemien har satt derogasjons debatten på spissen. Totalt 10 land som er medlem av Europarådet hvor noen av dem også er EU medlem oppga at de ønsket å derogere for å klare å håndtere virkningene av pandemien. ⁹ Dette var følgende: Serbia, Romania, Nord Makedonia, Albania, Georgia, Estland, Republikken Moldova, Armenia, San Marino og Latvia. Senere så trakk Albania, Estland, Latvia, Nord Makedonia, Moldova, Romania og San Marino

⁴ Andreas Tjernshaugen, et al., «Koronapandemien» Store medisinske leksikon, 31. januar 2023

⁵ Lov 5. august 1994 nr. 55 om vern mot smittsomme sykdommer (Smittevernloven – smvl.)

⁶ Hans Petter Graver, Pandemi og unntakstilstand. Hva covid-19 sier om den norske rettsstaten, Dreyers Forlag Oslo 2020, s. 91–92.

⁷ Alain Zysset, "To derogate or to Restrict? The COVID-19 Pandemic, Proportionality and the Justificatory Gap in European Human Rights Law" *Jus Cogens*, 4, (2022) s.285–301, på s. 297.

⁸ Midlertidig lov om forskriftshjemmel for å avhjelpe konsekvenser av utbruddet av Covid-19 mv. (koronaloven) [Opphevet].

⁹ Anja Radjenovic og Gianna Eckert, «Upholding human rights in Europe during the pandemic», (september 2020) s. 1–2.

derogasjons forespørselen ettersom situasjonen ble mer håndterbar.¹⁰ Derogasjonsadgangen gjelder kun så lenge vilkårene er oppfylt. Det å få oversikt over smittesituasjonen, vaksiner, mutasjoner vil kunne være påvirkende faktorer sett opp mot når det er forsvarlig å derogere eller ikke under koronapandemien.

For eksempel erklærte Latvia derogasjon fra EMK art. 8 (retten til respekt for familie og privatliv) og 11 (forsamlings og foreningsfrihet), 1. protokoll art. 2¹¹ og 4. protokoll art. 2.¹²

1.1.1 Situasjonens faktiske aktualitet - «Hyttedommen» HR- 2022-718-A:

6. april 2020 kom første avgjørelse fra Høyesterett om kravene som må foreligge for at myndighetene skal kunne iverksette smittevernstiltak som griper inn i grunnleggende rettigheter. 6 personer med fritidsboliger i Sverige gikk til søksmål mot staten ettersom de mente at karanteneplikten ikke hadde hjemmel i smittevernloven og var i strid med menneskerettighetene samt EØS-avtalen. Innreisekarantenen var gjeldende fra mars 2020 til juni 2021 og alle som kom til Norge i dette tidsrommet måtte i syv dagers karantene. Fra 9. november 2020 kom kravet om karantenehotell. Fra og med mars 2021 var ikke lengre eiere av fritidsboliger unntatt restriksjonene.¹³ Unntak fra karanteneplikten omfattet dagsturer for å utføre «strengt nødvendig vedlikehold og tilsyn for å avverge store materielle skader på fritidseiendom[men]». ¹⁴ Saken reiser «prinsipielle spørsmål om inngripende tiltak i den helt særegne situasjonen som covid-19-pandemien har skapt». ¹⁵

Høyesterett la til grunn at gitt situasjonen i Norge våren 2020 var det en «klar medisinskfaglig begrunnelse for å innføre en karanteneplikt» og at smvl. § 1-5 ikke ble brukt utover sitt omfang.¹⁶ Karanteneplikten hadde få unntak og det forelå en «tilstrekkelig begrunnelse» til at

¹⁰ Radjenovic og Eckert (2020) s. 4.

¹¹ Protokoll til konvensjonen om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter av 4. november 1950, Paris 20. mars 1952.

¹² Protokoll nr. 4 til Konvensjonen om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter, om beskyttelse av visse rettigheter og friheter som ikke allerede er omfattet av konvensjonen og av første tilleggsprotokoll til Konvensjonen, Strasbourg 16. September 1963 og Sean Molloy, «Covid-19 and Derogations Before the European Court of Human Rights » 10. april 2020. Punkt:«Derogations in response to Covid-19».

¹³ HR-2022-718-A.

¹⁴ HR-2022-718-A avsnitt 6.

¹⁵ HR-2022-718-A avsnitt 33.

¹⁶ HR-2022-718-A avsnitt 104.

de som har fritidsboliger i Sverige, men bor i Norge ble omfattet av karanteneplikten uten at dette var «uforholdsmessig».¹⁷

Dommerne vurderte hvorvidt det var adgang til å opprettholde karanteneplikten etter smvl. § 1-5 etter hvert som smittesituasjonen endret seg.¹⁸ Sentralt i vurderingen når situasjonen endret seg var «risikoen for manglende etterlevelse av forutsetningene om å unngå offentlig transport og nærkontakt».¹⁹ Ifølge Helsedirektoratets anbefaling 26. oktober 2020 oppgis det at norske statsborgere har 23 000 registrerte fritidseiendommer i Norden. Dette medfører en større fare for at et merkbart antall av reisende ikke følger eventuelle krav om å ikke bruke offentlig transport samt ha nærkontakter jf. dommens avsnitt 114.²⁰

Under henvisning til lagmannsretten uttalte Høyesterett at det ville være snakk om omkring 37 000 reisende som besøkte hytter i Sverige.²¹ Høyesterett uttalte at en ikke kan sette terskelen for «medisinskfaglig begrunnelse» for høyt og at det forelå en «tilstrekkelig klar medisinskfaglig begrunnelse» i det tidsrommet myndighetene valgte å ikke la vedkommende med fritidseiendommer i Sverige omfattes av innreisekarantene unntakene.²² Risikoen for at tiltakene ikke ble overholdt samt smitteforholdene var sentralt. Hadde smittesituasjonen endret seg hadde det vært «nærliggende å tenke» at vilkåret «medisinskfaglig begrunnelse» ikke lengre hadde vært oppfylt.²³

Høyesterett bekrefter at innreisekarantenen har vært en «betydelig byrde» og at dette er et inngrep som er beskyttet av både Grunnloven § 102 og EMK art. 8.²⁴ Ved vurderingen av om disse inngrepene kan «rettferdiggjøres», altså at de «har hjemmel i lov, ivaretar et legitimt formål og er forholdsmessige» er det forholdsmessighetsvurderingen som er av særlig interesse ettersom de 2 andre vilkårene tydelig er oppfylt.²⁵

Ved forholdsmessighetsvurderingen var en faktor dommerne vektla at det ikke dreier seg om restriksjoner som griper inn i «kjernen» av rettighetene i Grunnloven. § 102 og EMK art. 8.²⁶

¹⁷ HR-2022-718-A avsnitt 104.

¹⁸ HR-2022-718-A avsnitt 106.

¹⁹ HR-2022-718-A avsnitt 114.

²⁰ HR-2022-718-A avsnitt 114.

²¹ HR-2022-718-A avsnitt 118.

²² HR-2022-718-A avsnitt 120.

²³ HR-2022-718-A avsnitt 120–121.

²⁴ HR-2022-718-A avsnitt 133.

²⁵ HR-2022-718-A avsnitt 133–135.

²⁶ HR-2022-718-A avsnitt 138.

Dommerne poengterer at det hadde vært en fordel om det kom tydeligere frem at det var blitt tatt stilling til om inngrepet krenket EMK eller Grunnloven, men dette er ikke i seg selv et hinder dersom domstolsprøvingen resulterer i at det var hjemmel for slikt inngrep. Viktig var at inngrepet var innskrenkende i bevegelsesfriheten til flere enn bare hytteeierne.²⁷ Videre måtte det foreligge «tungtveiende samfunnshensyn og sterke menneskelige hensyn» for at unntak ble gjort.²⁸ Disse grunnene forelå ikke i hytteeiernes situasjon og at inngrepet var «forholdsmessig».²⁹

I smvl. § 7-12 oppstilles en nød-bestemmelse. Denne blir ikke problematisert i dommen, noe som er forståelig da den kun vil komme til anvendelse dersom lovkravet ikke kan sies å være oppfylt i smvl. §§ 4-1 og 5-1. Dette vil også gjelde for derogasjonsadgangen etter EMK art. 15. Høyesterett poengterer at forholdsmessighetsvurderingen som blir gjort i smittevernloven vil ha noe overføringsverdi til forholdsmessighetsvurderinger som blir gjort i Grunnloven og EMK.³⁰ I dommen viser Høyesterett til en avgjørelse av EFTA-domstolen, hvor de poengterer at grad av usikkerhet omkring tiltakets effekt ikke er ensbetydende med at tiltakene ikke kan settes i verk.³¹ Det følger av HR-2022-718-A at «tiltak mot covid-19 pandemien har både i Norge og internasjonalt medført inngrep i menneskerettigheter».³²

1.2 Rettskildebildet:

Den europeiske menneskerettsdomstolen, heretter omtalt som EMD har ikke tatt stilling til om det var rettmessig eller ikke å derogere under pandemien, og dermed ikke overprøvd beslutningen til landene som erklærte derogasjon som følge av korona. Restriksjonene som Norge innførte, har hatt lovhjemmel i vanlige lover og EMK. Rettskildebildet omkring derogasjon opp mot koronapandemien blir dermed andre dommer avsagt av EMD omkring derogasjon i situasjoner som ikke er en pandemi. Hovedsakelig vil dette være terror situasjoner. Faktum i disse dommene vil ikke være direkte overførbare, men momentene som vektlegges og utsagn fra domstolen vil ha noe overføringsverdi. Dette skyldes at vilkårene i EMK art. 15 er generelle og ikke knyttet til en bestemt type situasjon, som f.eks. terror.

²⁷ HR-2022-718-A avsnitt 139–140 og 143.

²⁸ HR-2022-718-A avsnitt 144.

²⁹ HR-2022-718-A avsnitt 145.

³⁰ HR 2022-718-A avsnitt 137.

³¹ HR-2022-718-A avsnitt 153.

³² HR-2022-718-A avsnitt 87.

2 Derogasjonsadgangen i EMK art. 15:

2.1 Redegjørelse av bestemmelsen:

Det fremgår av EMK art. 15 at «under krig eller annen offentlig nødstilstand» som «truer nasjonens liv», «kan» staten gjøre unntak fra dens plikter så lenge «situasjonens krav» gjør det «strengt nødvendig» og at tiltakene ikke er «uforenelige med dens andre plikter eller internasjonal rett». Det er tre materielle vilkår som må være oppfylt for å derogere: tilstandskravet, formåls- og forholdsmessighetskravet og harmoniseringskravet.³³ Det følger av EMK art.15 nr. 3 et prosessuelt vilkår om at «Europarådets generalsekretær» må holdes «fullt underrettet» om «tiltak» som har blitt «truffet» samt «grunnene» for tiltakene.³⁴ Selv om vilkårene for derogasjon er oppfylt er ikke en stat pliktig til å derogere, det er en rett staten har. Dette fremgår av ordlyden «kan» i bestemmelsens nr. 1.³⁵

Bestemmelsen er delt inn i tre deler. Den første delen (EMK art. 15 nr. 1) presenterer hvilken situasjon som må foreligge for at derogasjonsadgangen gjelder. I EMK art. 15 nr. 2 fremgår det en absolutt begrensning av derogasjonsadgangen i gitte situasjoner, mens EMK art. 15 nr. 3 oppstiller et prosessuelt krav.³⁶

2.2 Hvorfor har vi derogasjonsadgang?

Derogasjonsbestemmelsen er en form for menneskerettslig nødrett med en innebygd nyttevurdering i artikkelen som virker som et sikkerhetsnett.³⁷ Derogasjonsbestemmelsen er sentral for å beskytte menneskerettighetene når landet står i en nødstilstand. Unntakene som er rettmessig i medhold av bestemmelsen vil være midlertidige og gi staten et noe bredere

³³ Jørgen Aall, *Rettsstat og menneskerettigheter 1. En innføring i vernet om individets sivile og politiske rettigheter*, 1. utg., Fagbokforlaget 2022, s. 542.

³⁴ Aall (2022) s. 542.

³⁵ EMK art. 15.

³⁶ European court of human rights, “*Guide on article 15 of the European convention of human rights*”, 31.08.2022, s. 5.

³⁷ Erik Møse, *Menneskerettigheter*, Cappelen Akademisk Forlag 2002, s. 99.

handlingsrom for å håndtere krisen og minimere skaden samlet sett. Det er fremdeles klare rammer for hva som kan iverksettes.³⁸

Derogasjonsadgangen begrenses ved at tiltakene må være forholdsmessige sett opp mot krisesituasjonen. Altså må det foreligge en forholdsmessighet mellom tiltakene som blir iverksatt i medhold av bestemmelsen og befolkningens grunnleggende menneskerettigheter. Slik at tiltakene samsvarer med situasjonen og er i takt med loven.³⁹

I flere av bestemmelsene i EMK er det adgang til å gjøre unntak fra bestemmelsen allerede i lovteksten. Omfanget av unntakene er ulike, men inngrep kan dermed gjøres i enkelte rettigheter uten bruk av derogasjon gitt at de er forholdsmessig og lovlig innad i bestemmelsen. Eksempler er EMK art. 8 nr. 2, EMK art. 9 nr. 2, EMK art. 10 nr. 2 og EMK art. 11 nr. 2 hvor det oppstilles mulighet for unntak gitt tre gjengående vilkår. Det kreves at inngrepene samsvarer med loven, ivaretar et «legitimt formål» (som fremgår av bestemmelsen) og er «nødvendige i et demokratisk samfunn».⁴⁰ En alminnelig språklig forståelse av vilkåret «i samsvar med lov» fremgår av *Sunday Times mot Storbritania* hvor det var en tvist omkring ytringsfrihet, men prinsippene er overførbare til andre rettigheter. Det fremgår av dommen at i vurderingen av om det er i «samsvar med loven» stilles det krav om at loven er «adequately accessible» for befolkningen.⁴¹ Videre at loven må være formulert «sufficient precision» og forståelig nok for folket til at de kan tilpasse seg etter den.⁴² Det poengteres også i dommen at det stilles krav til kvaliteten på loven og konsekvensene av brudd på loven må være tydelige nok redegjort for.⁴³ I vurderingen av om vilkåret «nødvendig i et demokratisk samfunn» er oppfylt stadfester dommerne at «nødvendig» ikke betyr «indispensable».⁴⁴ Statene har et visst spillerom jf. «margin of appreciation», men ved domstolenes vurdering av om inngrepene er gått for langt vil det være vektlagt om de er «relevant and sufficient».⁴⁵ Noen rettigheter kan ikke derogeres fra f.eks. retten til liv. Man kan heller ikke derogere med tilbakevirkende kraft i straffesaker.⁴⁶

³⁸ Radjenovic og Eckert (2020) s. 2.

³⁹ Radjenovic og Eckert (2020) s. 2.

⁴⁰ Møse (2002) s. 99.

⁴¹ *Sunday Times mot Storbritania* [P], ECHR:1979:0426JUD000653874, avsnitt 49

⁴² *Sunday Times mot Storbritania* [P], no. 6538/74, avsnitt 49

⁴³ *Sunday Times mot Storbritania* [P], no. 6538/74, avsnitt 49

⁴⁴ *Sunday Times mot Storbritania* [P], no. 6538/74, avsnitt 59.

⁴⁵ *Sunday Times mot Storbritania* [P], no. 6538/74, avsnitt 59 og 62.

⁴⁶ Kanstantsin Dzehtsiarou, «Article 15 derogations: are they really necessary during the COVID-19 pandemic?», *European Human Rights Law Review*, 4 (2020) s. 359–371 på s. 364.

2.3 Gjennomgang av vilkårene:

2.3.1 Vilkåret «krig eller annen offentlig nødstilstand»?

EMD har ved flere anledninger tatt stilling til spørsmål omkring derogasjon, hvor de redegjør for hva som ligger i vilkåret «krig eller annen offentlig nødstilstand». Jeg har valgt ut de avgjørelsene som i størst grad er redegjørende og bruker disse til å klargjøre vilkårets innhold og terskel.

Lawless mot Irland er en viktig dom og var den første som ble avgjort av EMD rundt EMK art. 15. Dommen omhandler Lawless som ble arrestert ettersom myndighetene mistenkte at han var en del av «IRA» det Irske militæret. Lawless ble fanget og oppholdt på en militær fangeleir fra 13. juli til 11. desember, altså over en periode på 5 måneder. Han hevdet at dette ikke samsvarte med hva myndighetene hadde adgang til å gjøre og at det var et inngrep i hans rettigheter etter EMK art. 5 og art. 6.⁴⁷ Regjeringen tok Lawless til fangenskap i hensikt om å «secure the preservation of public peace and order».⁴⁸ Myndighetene underrettet Europarådet hvor de uttalte at fangenskapen var begrunnet med at inngrepet var «necessary to prevent the commission of offences against public peace and order and to prevent the maintaining of military or armed forces other than those authorised by the constitution».⁴⁹

Dommerene uttaler når de tar stilling til om situasjonen oppfyller «offentlig nødstilstand» vilkåret at dette går ut på en «exceptional situation of crises or emergency which affects the whole population and constitutes a threat to the organized life of the community of which the state is composed».⁵⁰ Dommerne konkluderte med at vilkåret var oppfylt. Tre momenter peker seg ut som faktorer av særlig vekt. For det første var det et hemmelig militære som utførte både vold og ulovlige aktiviteter som deres strategi. For det andre ble dette ikke bare utført innenfor landets landegrenser, men også utenfor. For det tredje hadde det vært en tydelig økning i terror handlinger.⁵¹

Hellas-saken er og av interesse. Den ble brakt inn for EMD, men ikke avgjort av dem i og med at Hellas trakk seg fra Europarådet. Derfor er uttalelsene fra Den europeiske

⁴⁷ *Lawless mot Irland* [J], ECHR:1961:0701JUD000033257 avsnitt 1 og 30

⁴⁸ *Lawless mot Irland* [J], no. 332/57, avsnitt 11.

⁴⁹ *Lawless mot Irland* [J], no. 332/57, avsnitt 24.

⁵⁰ *Lawless mot Irland* [J], no. 332/57 avsnitt 28.

⁵¹ *Lawless mot Irland* [J], no. 332/57 avsnitt 28.

menneskerettighetskommisjonen det sentrale. Partene i saken var Norge, Sverige, Danmark og Nederland mot den greske staten. Norge, Sverige, Danmark og Nederland mente at den greske staten handlet i strid med menneskerettighetskonvensjonen. I

menneskerettighetskommisjonens rapport fremgår det på s. 70 at følgende momenter er sentrale i vurderingen av om det er snakk om en offentlig nødstilstand:

- 1) «It must be actual or imminent»
- 2) “Its effects must involve the whole nation”
- 3) “The continuance of the organised life of the community must be threatened” [sic]
- 4) “The crisis or danger must be exceptional, in that the normal measures or restrictions, permitted by the convention for the maintenance of public safety, health and order, are plainly inadequate.”⁵²

Menneskerettighetskommisjonen kom frem til at vilkåret ikke var oppfylt slik situasjonen var i Hellas 21. april 1967.⁵³ Når Hellas erklærte derogasjon 3. mai 1967 uttalte de at det var «internal danger» i landet og at «public order and the security of the state» var truet.⁵⁴ Videre at det ikke var et spørsmål om det var en så stor fare at det var snakk om krig.⁵⁵ Momenter som kommisjonen poengterer og vektlegger er at det har vært offentlig uro, politisk anspenhet i landet samt en økning i kommunistisk aktivitet. Likevel har ikke disse tre faktorene vært av et slikt omfang og intensitet at det er nok til å utgjøre en «nødstilstand».⁵⁶

Kommisjonen påpeker at kriteriet «actual or imminent» indikerer at nødstilstanden må foreligge på det tidspunktet derogasjon blir erklært, altså en tidsbegrensing.⁵⁷ Til tross for trusselen for en kommunistisk maktovertakelse, den offentlige uroen og den konstitusjonelle krisen staten stod i vektlegger dommerne flere ting. Våpenlagrene som ble oppdaget var ubetydelig i størrelse og kvalitet.⁵⁸ Det var ikke bevis for at det var brukt eller planlagt å bruke «fier arms or explosives» i demonstrasjoner eller ellers.⁵⁹ Det at bevisbildet er så svakt

⁵² Hellassaken, Applications no. 3321/67, 3322/67, 3323/67 og 3344/67, Rapport fra den Europeiske Menneskerettighetskommisjonen, 5. November 1969 s. 70

⁵³ Hellassaken s. 75.

⁵⁴ Hellassaken s. 71.

⁵⁵ Hellassaken s. 71.

⁵⁶ Hellassaken s. 73–75.

⁵⁷ Hellassaken s. 71.

⁵⁸ Hellassaken s. 72–73.

⁵⁹ Hellassaken s. 72.

når det kommer til å påvise den reelle faren for kommunistisk maktovertakelse vektlegges som et tegn på at dette ikke kan sies å være forventet. Streiken, demonstrasjonene og oppholdet i arbeid hos befolkningen var ikke nok til å oppfylle nødtilstand vilkåret. Uroen var innenfor det politiet klarte å håndtere uten å trenge hjelp fra forsvaret. Myndighetene klarte å avslutte opprøret på universitetet i Salonica fortløpende. Det ble satt inn forbud mot «Marathon March» den 11. april 1967 og adlydningen her indikerer at situasjonen er kontrollert.⁶⁰ Situasjonen i Hellas var ikke unormal sett opp mot landene rundt i den gitte perioden. Det var ingen indikasjoner på at landet stod ovenfor «serious disorganisation» eller at hele nasjonen ble påvirket i form av mangel på livsviktige forsyninger, verktøy eller tjenester som følge av streiken.⁶¹ Det var lite sannsynlig at en «popular front government» ville bli formet i etterkant av valget og det var ikke noe som talte for at demonstrasjonene og uroen i landet ville overgå politiets kapasitet etter valget.⁶²

I Askoy mot Tyrkia ble søkeren varetektsfengslet ettersom han var medlem av «PKK» og det virket som han hjalp PKK terroristene samt distribuerte traktatene. Dommeren poengterer at staten har en vid skjønnsmargin ved avgjørelsen av om nødtilstand vilkåret er oppfylt ettersom de er mer egnet til å avgjøre dette enn internasjonale dommere. Det er enklere for de nasjonale myndighetene å ha en reell forståelse av situasjonen og å tilse hvilke tiltak som burde iverksettes for å minimere skadeomfanget.⁶³ Tyrkia begrunnet derogasjonen med at de stod i en nødtilstand ettersom det har vært trusler i Sørøst-Anatolia som i omfang og intensitet har vokst. Det fremgår at i løpet av 1989 ble 136 sivile samt 153 medlemmer av sikkerhetsstyrkene drept av terrorhandlingene. Staten tok grep for å takle terrorhandlingene samt den skadelige påvirkningen det hadde på befolkningen. Videre for å håndtere den offentlige feilinformasjonen fra andre republikker i Tyrkia og utenlandske land som følge av brudd på fagforeningsrettighetene.⁶⁴ Dommerene i Askoy mot Tyrkia kom frem til at nødtilstand vilkåret var oppfylt ettersom terroraktivitetene hadde så stort omfang.⁶⁵

I dommen Irland mot Storbritania satte myndighetene i Nord-Irland i gang utenrettslige fullmakter for å ha hjemmel for arrestasjoner, forvaringer og interneringer. Formålet var å bekjempe landets langvarige og voldelige terrorsituasjon. Situasjonen hadde frem til mars tatt

⁶⁰ Hellassaken s. 73.

⁶¹ Hellassaken s. 73.

⁶² Hellassaken s. 74–75.

⁶³ *Askoy mot Tyrkia* [J], ECHR:1996:1218JUD002198793, avsnitt 68.

⁶⁴ *Askoy mot Tyrkia* [J], No. 21987/93, avsnitt 31.

⁶⁵ *Askoy mot Tyrkia* [J], No. 21987/93, avsnitt 30.

livet av 1975 mennesker og skadet 11 500. Det skjedde sivile lidelser i tillegg til terrorhandlingene.⁶⁶ Retten slo fast at «nødstilstand» vilkåret var oppfylt.⁶⁷

I dommen Mehmet Hasan Altan mot Tyrkia ble Mehmet arrestert sommeren 2016 og dømt februar 2018 for å ha forsøkt å styrte den konstitusjonelle orden. Mehmet var journalist og økonomiprofessor. Han hadde et kritisk syn på regjeringens politikk noe han ytret. Dommerne legger vekt på tyrkiske myndigheter sin vurdering av forsøket på statskupp samt at konsekvensene av dette medfører en seriøs fare for den konstitusjonelle orden og menneskerettighetene. Dette utgjør en fare for nasjonens liv etter EMK art. 15. Forfatningsdomstolens undersøkelse av situasjonen i et konstitusjonelt perspektiv resulterte i at unntakstilstand ble erklært samt at militærkupp forsøket førte til en alvorlig trussel mot nasjonens liv og eksistens. Dette anså domstolen som tilstrekkelig til å oppfylle vilkåret «offentlig nødstilstand som truer nasjonens liv».⁶⁸

Det oppstilles en territorial begrensning i adgangen for en stat til å iverksette tiltak/restriksjoner ved at dem kun iverksettes på det området derogasjonsadgangen gjelder for. Det har frem til i dag ikke vært tilfeller av derogasjon utenfor statens territorium jf. f.eks. Barseghyan mot Armenia.⁶⁹

2.3.2 Vilkaeret «strengt nødvendig»:

I Lawless mot Irland vektla dommerne at den alminnelige loven ikke var i stand til å håndtere den voksende faren republikken stod i når de skulle ta stilling til om tiltaket med militær fangeleir uten rettsak var «strengt nødvendig». De ordinære straffedomstolene samt spesielle straffedomstolene /militærdomstolene var ikke tilstrekkelige til å gjenopprette en fredelig situasjon.⁷⁰ Det var utfordrende å samle nødvendig bevis for å dømme personer som var en del av IRA aktivitetene som stod på i landet. Gruppen var hemmelig, militær og terroristisk noe som gjorde forholdet utfordrende. Tyngden av gruppens handlinger skjedde i Nord-Irland. Dette skapte bevisutfordringer. En eventuell grenseforsegling ville ledet til mer omfattende konsekvenser for befolkningen samlet sett, enn hva som faller inn under

⁶⁶ *Irland mot Storbritania* [P], ECHR:1978:0118JUD000531071, avsnitt 11 og 12.

⁶⁷ *Irland mot Storbritania* [P], No. 5310/71, avsnitt 205.

⁶⁸ *Mehmet Hasan Altan mot Tyrkia* [J], ECHR:2018:0320JUD001323717, avsnitt 92 og 93.

⁶⁹ *Barseghyan mot Armenia* [J], ECHR:2021:0921JUD001780409, avsnitt 36.

⁷⁰ *Lawless mot Irland* [J], no. 332/57, avsnitt 36.

derogasjonsadgangen.⁷¹ Et viktig moment var og at 1940 loven bestod av sikkerhetsmekanismer som minsket adgangen for misbruk. Regjeringen anså frihetsberøvelsen av de mistenkte som det eneste tiltaket som var tilstrekkelig gitt alvoret og omstendighetene.⁷² Det er ikke noe som tydet på at frihetsberøvelsesmyndigheten tillagt den irske regjeringen ble brukt til andre formål enn de tiltenke.⁷³ Domstolen kom frem til at tiltakene ikke var uforholdsmessig.⁷⁴

I *Askoy mot Tyrkia* dommen fremgår det at selv om staten har en vid skjønnsmargin ved vurderingen av om det er snakk om en «nødstilstand» må det ikke gå utover «the "extent strictly required by the exigencies" of the crisis». ⁷⁵ I denne vurderingen vil «the nature of the rights affected by the derogation» og «the circumstances leading to and the duration of the emergency» være viktige faktorer.⁷⁶ Varetekten i saken hadde vedvart i 14 dager noe som er hjemlet i tyrkisk lov i en nødssituasjon. Etterforskningen av terrorhandlingene bar preg av å være vanskelig grunnet terroristenes evne til å tåle avhør, deres store hemmelige støttenettverk og omfattende ressurser. Terrororganisasjonen var strategisk med teknisk støtte i landene rundt. Derfor måtte myndighetene sette inn omfattende ressurser for å håndtere situasjonen noe som førte til at de ikke kunne gi rettslig tilsyn under varetektsfengslingen.⁷⁷

Dommerene i *Askoy mot Tyrkia* viser videre til *Brannigan and McBRIDE mot Storbritania* dommen hvor det ble stadfestet at varetektsfengsling i syv dager som følge av mistanke om terrorhandlinger ikke var utenfor skjønnsmarginen av deres forpliktelser etter EMK art. 5. I *Askoy mot Tyrkia* er varetektsfengslingen dobbelt så lang og uten rettslig tilsyn. Det at det er et stort geografisk område og er støtte utenfra er ikke nok til å rettferdiggjøre varetektsfengslingen ettersom den er for lang og griper inn i vedkommendes frihet samt utsetter vedkommende for tortur.⁷⁸ Den tyrkiske myndigheten hadde et for dårlig sikringstilbud for internerte. I tillegg ble han nektet tilgang på lege, advokat, slektning eller en venn. Videre, at det ikke var noen mulighet til å bli stillt for en dommer gjorde at dem som

⁷¹ *Lawless mot Irland* [J], no. 332/57, avsnitt 36.

⁷² *Lawless mot Irland* [J], no. 332/57, avsnitt 36.

⁷³ *Lawless mot Irland* [J], no. 332/57, avsnitt 38.

⁷⁴ *Lawless mot Irland* [J], no. 332/57, avsnitt 37.

⁷⁵ *Askoy mot Tyrkia* [J], no. 21987/93, avsnitt 68.

⁷⁶ *Askoy mot Tyrkia* [J], no. 21987/93, avsnitt 68.

⁷⁷ *Askoy mot Tyrkia* [J], no. 21987/93, avsnitt 72.

⁷⁸ *Askoy mot Tyrkia* [J], no. 21987/93, avsnitt 77–78 og *Brannigan and McBRIDE mot. Storbritania* [P], ECHR:1993:0526JUD001455389, avsnitt 48, 55 og 60.

holdt han hadde full makt over han. Selv om situasjonen var alvorlig, var ikke «strengt nødvendig» vilkåret oppfylt.⁷⁹

I Irland mot Storbritania fant retten at nødvendighetsvilkåret var oppfylt. Omkring strengt nødvendighetsvurderingen uttaler dommerne at «by the reason of their direct and continuous contact with the pressing needs of the moment, the national authorities are in principle in a better position than the international judge to decide both on the presence of such an emergency and on the nature and scope of derogations necessary to avert it».⁸⁰ Videre at skjønnsmarginen ikke er uendelig, og må holdes innenfor nødvendighetsvurderingens rekkevidde.⁸¹ Dommerne uttaler at det er «the conditions and circumstances» når tiltakene ble truffet det sentrale og ikke et retrospektiv av hva som er mest forsvarlig /effektivt.⁸²

Sentralt i dommernes vurdering stod at vanlige lover ikke var tilfredsstillende nok for å håndtere situasjonen grunnet mengden vold og trusler. I medhold av den påklagde bestemmelsen regel 10 kunne myndighetene arrestere folk selv om vedkommende ikke var mistenkt for ulovlige aktiviteter, men med formål om å få informasjon om andre. Situasjonen må være eksepsjonell for at et tiltak av den art skal være forholdsmessig, men det var tilfellet i Nord-Irland. Dette var nødvendig og for å beskytte vitnene, slik at det var trygt for dem å meddele informasjon uten å bli utsatt for hevn. Arrestasjon av denne typen var begrenset til å kun kunne vare i 48 timer.⁸³ Det ble også vektlagt at det må være plass for «progreive adaptions» innenfor EMK art. 15 og at en ikke kunne kreve at staten utførte alle tiltakene på en gang, men at det skjedde en demping i pålagte tiltakene.⁸⁴

I dommen Mehmet Hasan Altan mot Tyrkia var det snakk om varetektsfengsling i et år og fem måneder pga. Mehmet sine uttalelser og publiserte artikler. Dommerne kom til at dette utgjorde et «inngrep» i EMK art. 10.⁸⁵ Retten foretar en forholdsmessighetsvurdering for å ta stilling til om det kunne gjøres «unntak» i EMK art. 10. Momenter av vekt er at Tyrkia møter mange vanskeligheter som følge av forsøket på militærkupp. Videre poengteres det at det forutsettes at nødvendighetsvilkåret “must not serve as a pretext for limiting freedom of

⁷⁹ *Askoy mot Tyrkia* [J], no. 21987/93, avsnitt 81 og 83.

⁸⁰ *Irland mot Storbritania* [P], no. 5310/71, avsnitt 207.

⁸¹ *Irland mot Storbritania* [P], no. 5310/71, avsnitt 207.

⁸² *Irland mot Storbritania* [P], no. 5310/71, avsnitt 214.

⁸³ *Irland mot Storbritania* [P], no. 5310/71, avsnitt 212.

⁸⁴ *Irland mot Storbritania* [P], no. 5310/71, avsnitt 220.

⁸⁵ *Mehmet Hasan Altan mot Tyrkia* [J], no.13237/17, avsnitt 198–200.

political debate, which is at the very core of the concept of a democratic society”.⁸⁶ Det er viktig at statens tiltak har som formål å beskytte de demokratiske verdiene som pluralisme, toleranse og vidsynhet.⁸⁷ Domstolen bemerker at varetektsfengsling som følge av å ha ytret sine meninger er en siste utvei og ikke skal brukes med mindre annet er utilstrekkelig. Fordi dette vil skremme folk i det sivile samfunnet fra å uttale sine meninger.⁸⁸ I tillegg uttaler retten at en varetektsfengsling som ikke er «lawfull» eller utført «in accordance with a procedure prescribed by law» ikke kan sies å være strengt påkrevd av situasjonen.⁸⁹

Gjennom å studere dommene ovenfor ser man at EMD sin prøving er mindre intensiv når det gjelder «offentlig nødstilstand» vilkåret sammenlignet med «strengt nødvendig» vilkåret⁹⁰. EMD vektlegger i større grad statens vurdering av situasjonen og om vilkåret i EMK art. 15 er oppfylt ved vurderingen av om det er snakk om en «offentlig nødstilstand» enn hva de gjør når de tar stilling til om tiltakene kan sies å være «strengt nødvendig». Dette ser vi f.eks. i Askoy mot Tyrkia dommen hvor dommerene uttaler at det tillegges staten å avgjøre om nasjonens liv er «threatened by a "public emergency"» og “how far it is necessary to go in attempting to overcome the emergency.»⁹¹ Videre poengterer dommerne at statene ikke har «unlimited discretion» og at det er opp til domstolen å vurdere om staten har gått «beyond the "extent strictly required by the exigencies" of the crisis».⁹²

2.3.3 Vilkåret om å «underrette» generalsekretæren:

Hovedformålet bak det prosessuelle vilkåret som oppstilles i EMK art. 15 nr. 3 er at derogasjonen blir offentliggjort. Det blir et system for kollektiv håndhevelse og de andre statene vil få informasjon om derogasjonen samt unntaket gjennom general sekretæren.⁹³

⁸⁶ *Mehmet Hasan Altan mot Tyrkia* [J], no. 13237/17, avsnitt 210.

⁸⁷ *Mehmet Hasan Altan mot Tyrkia* [J], no. 13237/17, avsnitt 210.

⁸⁸ *Mehmet Hasan Altan mot Tyrkia* [J], no. 13237/17, avsnitt 211– 212.

⁸⁹ *Mehmet Hasan Altan mot Tyrkia* [J], no. 13237/17, avsnitt 140 og 213.

⁹⁰ Aall (2022) s. 542.

⁹¹ *Askoy mot Tyrkia* [J], no. 21987/93, avsnitt 68.

⁹² *Askoy mot Tyrkia* [J], no. 21987/93, avsnitt 68.

⁹³ ECHR (2022) s. 14.

Menneskerettighetene står i en utsatt posisjon for å bli krenket når staten befinner seg i en nødssituasjon, og derfor blir underretningen viktig. I forbindelse med koronapandemien ble viktigheten av underretningen gjentatt av FNs menneskerettighetskomite.⁹⁴

⁹⁴ Alan Greene, "Derogating from the European Convention on Human Rights in response to the coronavirus pandemic: if not now, when?" *European Human Rights Law Review*, 3 (2020a) s. 262–276, på s. 263.

3 Koronapandemiens inngrep i rettigheter:

3.1 Rettigheter som ble utført inngrep i under koronapandemien:

Koronapandemiens tiltak har fått konsekvenser for grunnleggende rettigheter selv om de var nødvendige for å beskytte retten til liv. Folk kunne ikke bevege seg fritt, være i større forsamlingssteder, mistet arbeidet sitt samt flere fikk ikke gå på skole/universiteter.

Enkeltindivider så vel som forvaltningen og domstolens virksomhet ble utfordret. Flere saksbehandlinger måtte utsettes og i de sakene som ble behandlet som opprinnelig planlagt ble det brukt alternative prosedyrer for å gjennomføre behandlingen.⁹⁵

3.1.1 EMK art. 5 «Retten til frihet og sikkerhet» og 4. protokoll art. 2 «Bevegelsesfrihet»:

I EMK art. 5 nr.1 bokstav e har man en adgang til frihetsberøvelse med hensikt om å «hindre spredning av smittsomme sykdommer». Denne bestemmelsen har vært utsatt for press under koronapandemien f.eks. under nedstengingen globalt og folk ble pålagt å holde en viss avstand til hverandre. Bestemmelsen regulerer kun frihet i fysisk forstand ifølge menneskerettsdomstolen, altså gir ikke bestemmelsen hjemmel for at man kan gå hvor en vil eller gjøre hva en vil. Frihetsbegrensning derimot reguleres under 4. protokoll art. 2 «bevegelsesfrihet» er også en rettighet som har blitt presset under koronapandemien.⁹⁶

I dommen *Enhorn mot Sverige* fremgår noen viktige momenter i vurderingen av om forvaring var hjemlet under EMK art. 5 nr.1 bokstav e. Uttalelsene i denne saken har begrenset overførbarhet opp mot koronapandemien ettersom det i dommen var snakk om HIV. Dommerne vektla om spredningen av “the infectious disease” er farlig for “public health and safety” og om “detention of the person infected is the last resort in order to prevent the spreading of the disease because less severe measures have been considered and found to be

⁹⁵ Graver (2020), s. 13–14.

⁹⁶ Alan Greene, «States should declare a State of Emergency using Article 15 ECHR to confront the Coronavirus Pandemic.» (1. april 2020b) Punkt “Article 5: The right to liberty and security”.

insufficient to safeguard the public interest”.⁹⁷ Dommerne konkluderte med at EMK art. 5 var brutt og la vekt på at det ikke var vurdert om man kunne sette i verk mindre strenge tiltak. Dommen setter en høy terskel for bruk av EMK art. 5 nr.1 bokstav e.⁹⁸

Det er utydelig hvorvidt hensikten har vært at EMK art. 5 omfatter bare syke personer eller ikke. EMD har ikke tatt stilling til spørsmålet. Dersom EMD skulle stadfestet at friske personer kan begrenses av bestemmelsen, vil man måtte trekke inn at bestemmelsen mangler persons spesifikk begrensning i vurderingen av om tiltakene er en begrensning. Ettersom bestemmelsen ikke inneholder persons spesifikk beskyttelse og det er utydelig om friske personer er omfattet vil det å ty til nedstenging som tiltak være av en art man må være forsiktig med slik at ikke inngrepsterskelen overstiges.⁹⁹ Nedstengingen er en form for frihetsberøvelse, likevel er ikke det ensbetydende med at tilfellet faller inn under hva EMK art. 5 regulerer. EMD har f.eks. vektlagt hvorvidt det var overvåkning av myndighetene innblandet som en relevant faktor.¹⁰⁰

Gjennom koronapandemien har flere land i Europa hatt tiltak som begrenser bevegelsesfriheten som griper inn i folks rettigheter etter EMK art. 2 av protokoll nr. 4.¹⁰¹ Flere stater hadde også forbud mot å reise ut av landet.¹⁰²

Dommen *Theres v. Romania* er av interesse rundt EMK art. 5 sett opp mot hvor omfattende restriksjoner en stat kan iverksette for å håndtere pandemien. 24. mars til 14. mai 2020 innførte den rumenske regjeringen restriksjoner på å forlate hjemmet. Dette med formål om å takle den pågående koronapandemien.¹⁰³ 17. mars 2020 informerte Romania generalsekretæren i Europarådet om intensjonen om å derogere i medhold av EMK art. 15 og fortsatte å oppdatere omkring de nye tiltakene de innførte.¹⁰⁴ Theres hevdet at det var en krenkelse av hans rett til frihet i medhold av EMK art. 5.¹⁰⁵

⁹⁷ *Enhorn mot Sverige*[J], ECHR2005:0125JUD005652900 avsnitt 44.

⁹⁸ *Enhorn mot Sverige* [J] No. 56529/00, avsnitt 55–56.

⁹⁹ Greene (2020a) s. 269.

¹⁰⁰ Radjenovic og Eckert (2020) s. 4–5.

¹⁰¹ Radjenovic og Eckert (2020) s. 4.

¹⁰² Radjenovic og Eckert (2020) s. 5.

¹⁰³ *Theres mot Romania* [J], ECHR:2021:0413DEC004993320, avsnitt 6–7 og 9.

¹⁰⁴ *Theres mot Romania* [J] No. 49933/20, avsnitt 17.

¹⁰⁵ *Theres mot Romania* [J] No. 49933/20, avsnitt 11.

Domstolen uttalte at de ikke var i tvil om at koronapandemien var svært alvorlig og kunne hatt konsekvenser for helsen til folk, samfunnet generelt, økonomien, statens virkemåte og livet generelt. Videre at det er en uforutsigbar og eksepsjonell situasjon.¹⁰⁶

Det var portforbud i landet og 21. mars ble alle frarådet å gå ut av hjemmene sine mellom kl. 06-22, samt forbud mot dette fra kl. 22-06. Den 24. mars ble det enda strengere og all bevegelse utenfor hjemmet ble forbudt med unntak av noen omstendigheter som kom frem av forbudet. Dersom man skulle bryte forbudet måtte man ha med seg gyldig bevis på at man hadde rett til dette for å unngå bot. Unntakstilstanden ble forlenget 14. april, og opphørte ikke før 14. mai. 2020.¹⁰⁷ Tiltakene ble innført med hensikt om å begrense og isolere befolkningen pga. sanitære forhold som myndighetene anså som svært alvorlige. Dersom folk ikke fulgte restriksjonene ville dette være alvorlig og risikere både retten til liv og helse hos andre.¹⁰⁸

Retten tok stiling til om Theres var utsatt for en frihetsberøvelse. Tiltakene varte fra 24. mars 2020 til 14. mai 2020. Det ble vektlagt at tiltaket var generelt og ikke spesifikt rettet mot søkeren. Videre at han ikke var utsatt for individuell overvåkning, ikke måtte bo på et trangt sted under tvang og fortsatt kunne ha noe sosial kontakt. Det fremgikk ikke noen personlig opplevelse av tilstanden fra søkeren og retten konkluderte med at dette ikke kunne likestilles med en «husarrest» og at det heller ikke forelå en frihetsberøvelse etter EMK art. 5 nr.1.¹⁰⁹ Søkeren har ikke brakt saken inn med hensikt om at art. 2 i 4 protokoll er brutt. Romania hadde uansett erklært sin intensjon om å derogere i medhold av EMK art. 15 rundt forpliktelsene som følger av 4. protokoll, art. 2 men dette så retten seg ikke nødvendig til å ta stilling til.¹¹⁰ Den overnevnte dommen viser at terskelen for inngrep i EMK art. 5 stilles høyt og at ved kollektive smitteverns tiltak så skal det mye til for at man skal kunne tale om et inngrep i artikkelen. Dommen viser likevel at man kan tolke det i retning av at det eventuelt kunne vært snakk om et inngrep i 4. protokoll, art. 2 derimot.

Bah mot Nederland er en annen avgjørelse av interesse. Søkeren i saken fikk avslag på sin søknad om asyl og han måtte i immigrasjonsforvaring før han skulle bli utvist av landet. Den 5. mars 2020 anket søkeren avgjørelsen.¹¹¹ 15. mars klargjorde rådet for rettsvesen at fra og

¹⁰⁶ *Theres mot Romania* [J] No. 49933/20, avsnitt 39.

¹⁰⁷ *Theres mot Romania* [J] No. 49933/20, avsnitt 7.

¹⁰⁸ *Theres mot Romania* [J] No. 49933/20, avsnitt 40.

¹⁰⁹ *Theres mot Romania* [J] No. 49933/20, avsnitt 41–43.

¹¹⁰ *Theres mot Romania* [J] No. 49933/20, avsnitt 38 og 46.

¹¹¹ *Bah mot Nederland* [A], ECHR:2021:0622DEC003575120, avsnitt 3–4.

med 17. mars 2020 ville domstolene i Nederland være stengt med unntak for de sakene som var avhengig av å gå som normalt. Dette innebar at personhøringer ikke fant sted og foregikk skriftlig istedenfor.¹¹² Søkeren fikk beskjed om at han ikke kunne delta personlig eller via telefon som følge av tiltakene om sosial distansering og at adgangen til å være til stede personlig ikke var absolutt og måtte fravikes gitt situasjonen. Videre at søkerens interesser var tatt hånd om ettersom advokaten hadde fremlagt skriftlig begrunnelse på hans vegne.¹¹³

Søkeren klagde på dette og ifølge han så var det ikke særlige forhold i saken hans som rettfærdiggjorde at han ikke var blitt hørt personlig om lovligheten av hans immigrasjonsfengsling.¹¹⁴ Domstolen poengterer at i henhold til EMK art. 5 nr. 4 så kreves det at fremgangsmåten har rettslig karakter og at vedkommende som blir berørt får garantier som passer sett opp mot typen frihetsberøvelse. Den spesielle karakteren av omstendighetene må vektlegges når en vurderer om saksbehandlingen gir tilstrekkelig garanti.¹¹⁵

Dommeren vektlegger at søkeren hadde en fordel med at han ble assistert av en advokat som kom med skriftlige innlegg på hans vegne og deltok i høringen 19. mars over telefon.¹¹⁶ Videre var det av betydning at tidspunktet for dette var helt i starten av koronapandemien og at den regionale domstolen var underlagt flere koronarelaterte restriksjoner. I utgangspunktet skulle søkeren ha fått tilbud om å delta gjennom en kommunikasjonsenhet, men dette ble ikke mulig ettersom det var mangel på tilstrekkelig utstyrte tele- og videokonferanserom.¹¹⁷ Det ble vektlagt at den regionale domstolen hadde en innsats for å få dette muliggjort og i tillegg forklarte spesifikt hvorfor dette ikke var mulig når det først kom til det.¹¹⁸ Avdelingen for administrativ jurisdiksjon fant at begrensningene i henhold til nasjonal lovgivning om å være tilstede under høringen til å være forutsigbare. Begrensningene var forholdsmessige og viktige for folkehelsen. Videre grep ikke dette inn i essensen av den aktuelle rettigheten. Det var vanskelige og uforutsette omstendigheter for staten, og søkeren ble representert av advokaten som han hadde jevn kontakt med. Domstolen konkluderer med at saksbehandlingen er i samsvar med EMK art. 5 nr. 4.¹¹⁹

¹¹² *Bah mot Nederland* [A] no. 35751/20, avsnitt 6.

¹¹³ *Bah mot Nederland* [A] no. 35751/20, avsnitt 15.

¹¹⁴ *Bah mot Nederland* [A] no. 35751/20, avsnitt 31.

¹¹⁵ *Bah mot Nederland* [A] no. 35751/20, avsnitt 37.

¹¹⁶ *Bah mot Nederland* [A] no. 35751/20, avsnitt 40.

¹¹⁷ *Bah mot Nederland* [A] no. 35751/20, avsnitt 41.

¹¹⁸ *Bah mot Nederland* [A] no. 35751/20, avsnitt 42.

¹¹⁹ *Bah mot Nederland* [A] no. 35751/20, avsnitt 43–44 og 46.

EMK art. 11 er en annen bestemmelse som det har blitt utført inngrep i gjennom koronapandemien ved restriksjoner omkring sosiale sammenkomster. Noen land har forbudt det helt mens andre satt en grense på hvor mange som kunne samles, hvor det gjerne varierte ut ifra om det var innendørs eller utendørs.¹²⁰ Begrunnelsen bak slike tiltak har vært å svekke konsekvensene av koronapandemien og beskytte folkehelsen. Denne type tiltak har blitt sett på som regulert i samsvar med loven.¹²¹

Dommen *Communauté genevoise d'action syndicale (GGAS) mot Sveits* er foreløpig ikke rettskraftig, men EMD kom frem til at det forelå en krenkelse av EMK art. 11. Saken omhandler en forening som klager over at de har blitt fratatt retten til å organisere offentlige arrangementer/vedtak i medhold av EMK art. 11. Dette pga. koronarestriksjonene som kom i landet 13. mars 2020.¹²² 16. mars 2020 ble offentlige arrangementer forbudt og dersom dette ikke ble overholdt ble det straffet med bot eller fengselsstraff. 30. mai ble forbudet endret til å tillate maksimalt 30 stykker samlet. 20. juni ble forbudet opphevet, men deltakere måtte ha på maske og det var frem til slutten av august 2020 ikke tillatt å være mer enn 1000 deltakere.¹²³ Domstolen konkluderte med at det hadde vært brudd på EMK art. 11 og vektla at før restriksjonene hadde organisasjonen organisert en rekke demonstrasjoner for å kjempe for forenings- og demokratiske friheter men at dette ikke kunne gjøres under restriksjonene. Samt at i den utstrekning foreningen ble fratatt betydelige ressurser til å nå sitt lovbestemte mål så var det en tilstrekkelig forbindelse mellom organisasjonen og den skaden som ble påført dem i sammenheng med EMK art. 11.¹²⁴ Dommer Krenč uttaler i et særavotum til støtte for flertallet at poenget ikke er at nasjonale myndigheter ikke skal kunne handle under en pandemi, men at det er vesentlig i et demokratisk rettssamfunn å ha rettslig kontroll når det kommer til radikale og varige inngrep i befolkningens rettigheter.¹²⁵

Retten til utdanning etter EMK art. 2 protokoll 1 ble gjort inngrep i når barnehager, skoler og utdanningsinstitusjoner globalt ble stengt.¹²⁶ EMK art. 9 om tanke, samvittighets og religionsfrihet ble også grepet inn i under pandemien da religiøse seremonier ble påvirket.

¹²⁰Radjenovic og Eckert (2020) s. 6.

¹²¹ Radjenovic og Eckert (2020) s. 7.

¹²² *Communauté genevoise d'action syndicale (GGAS) mot Sveits* [J], ECHR:2022:0315JUD002188120 avsnitt 2 og 13.

¹²³ *Communauté genevoise d'action syndicale (GGAS) mot Sveits* [J] no. 21881/20, avsnitt 9 og 27.

¹²⁴ *Communauté genevoise d'action syndicale (GGAS) mot Sveits* [J] no. 21881/20, avsnitt 40–42.

¹²⁵ *Communauté genevoise d'action syndicale (GGAS) mot Sveits* [J] no. 21881/20, avsnitt 23.

¹²⁶ Radjenovic og Eckert (2020) s. 7–8.

Dette gjennom f.eks. krav om avstand eller begrensninger i antall deltagende.¹²⁷ Mennesker med psykiske utfordringer ble under pandemien en ekstra sårbar gruppe, for noen vil derfor EMK art. 14 om forbud mot diskriminering ha blitt grepet inn i.¹²⁸

¹²⁷ Radjenovic og Eckert (2020) s. 8.

¹²⁸ Zysset (2022) s. 287.

4 Oppfyller koronapandemien vilkårene i EMK art. 15?

4.1 Regnes koronapandemien som en «offentlig nødstilstand» som «truer nasjonens liv»?

Ved vurderingen av om koronapandemien er en ”offentlig nødstilstand” som ”truer nasjonens liv” etter EMK art. 15 nr. 1 må det vurderes om pandemiens ”art” er slik at en står ovenfor en «exceptional situation of crisis or emergency which affects the whole population and constitutes a threat to the organized life of the community of which the state is composed». ¹²⁹ Som en ser i Askoy mot Tyrkia dommen foretok dommerne en vurdering av både omfanget til terroraktiviteten samt alvorligheten av situasjonen. ¹³⁰

Ifølge folkehelseinstituttet har 4 399 mennesker mistet livet i Norge der en korona relatert grunn fremgår av dødsårsaksregisteret mellom mars 2020 til og med uke 46 i 2022. Altså at korona enten har vært en «underliggende» eller «medvirkende» grunn til dødsfallet. I 83,7 % av tilfellene var korona den underliggende grunnen. ¹³¹ Flere i risikogruppen døde av pandemien sett opp mot friske folk og var ekstra utsatt for et alvorlig sykdomsforløp. ¹³²

De eldre har innrettet seg etter strenge tiltak som har vært livsnødvendige. Dette har påvirket livskvaliteten og hatt negative ringvirkninger på helsen deres, samt ført til mer ensomhet. Restriksjonene har og vært byrdefullt for de eldre sine pårørende som f.eks. besøksforbud på sykehjem/gamlehjem. ¹³³ Funksjonshemmede har ikke fått de tilbudene de trenger innenfor trening, fysioterapi og rehabilitering, noe som svekker både den psykiske og fysiske helsen deres. Restriksjonen vil generelt føre til økt ensomhet og dårligere helse hos folk ettersom det har vært mange begrensninger over lang tid. ¹³⁴ Folks sykdomsforløp etter de har fått korona er varierende. Dem som blir hardest rammet utvikler kritisk sykdom og i verstefall er viruset

¹²⁹ *Lawless mot Irland* [J], no. 332/57, avsnitt 28.

¹³⁰ *Askoy mot Tyrkia* [J], No. 21987/93, avsnitt 68.

¹³¹ Folkehelseinstituttet, «Dødligheten i Norge under koronapandemien 2020 til høsten 2022», desember 2022, s. 17.

¹³² Folkehelseinstituttet (2022) s. 18.

¹³³ NOU 2021: 6 s. 407.

¹³⁴ NOU 2021: 6 s. 408.

dødelig.¹³⁵ Barn og unge har blitt hardt rammet ved mangel på fysiske tjenester. Man ser en økning i bruken av nettbaserte chattetjenester samt telefontjenester ofte relatert til overgrep, omsorgssvikt og vold. Under pandemien har anmeldte seksuallovbrudd mot barn samt vold i nære relasjoner steget. Noe som blant annet skyldes at barn og unge som befinner seg i vanskelige hjem/relasjoner har måtte oppholde seg hjemme. Alarmtelefonen fikk 4 ganger så mange henvendelser i perioden mellom 12. mars til 6. mai 2020 sett opp mot året før.¹³⁶ Dette taler for at koronapandemien er alvorlig samt har et stort omfang.

Igjennom dommene som jeg har redegjort for ovenfor, f.eks. Aksoy mot Tyrkia og Irland mot Storbritania har det vært fare for tap av mange menneskeliv.¹³⁷ Under pandemien har dette også vært en fare, selv om det under pandemien blir en faktor at det var usikkert hvor dødelig pandemien kom til å være samt hvor mange som ville bli smittet. Den europeiske menneskerettighets domstolen har vært raus omkring staters behov for å reagere i forkant av alt for alvorlige konsekvenser samt at staten har en vid skjønnsmargin. Et eksempel på dette ser vi når UK etter terroren som fant sted 11. september 2001 i USA erklærte derogasjon selv om de ikke selv hadde blitt utsatt for et direkte angrep på det tidspunktet de valgte å derogere.¹³⁸

31. januar 2021 ble koronaviruset definert som en «allmennfarlig smittsom sykdom», samt man fikk meldeplikt ved smitte.¹³⁹ Det fremgår av koronaloven. § 1 at formålet var å «begrense forstyrrelsen av sentrale samfunnsfunksjoner» som følge av pandemien samt å «legge til rette for» at tiltakene er «forsvarlige, effektive og forholdsmessige».¹⁴⁰ Her kan man trekke en parallell til Irland mot Storbritania dommen hvor myndighetene innførte utenrettslige fullmakter med hensikt om å håndtere terrorsituasjonen slik at dem kunne sette i gang arrestasjoner, forvaringer og interneringer. Dommerne konkluderte med at det var snakk om en «nødstilstand».¹⁴¹ Pandemien stiller seg annerledes enn terror, men Norge måtte vedta en midlertidig lov for å kunne gi myndigheten et bredere spillerom for å bekjempe pandemien noe som bekrefter krisesituasjonen i landet.

¹³⁵ NOU 2021: 6 s. 401.

¹³⁶ NOU 2021: 6 s. 421 og 423.

¹³⁷ *Askoy mot Tyrkia* [J], No. 21987/93, avsnitt 31 og *Irland mot Storbritania* [P], No. 5310/71, avsnitt 11–12.

¹³⁸ Greene (2020a) s. 274.

¹³⁹ Graver (2020) s. 93.

¹⁴⁰ Koronaloven. § 1

¹⁴¹ *Irland mot Storbritania* [P], no. 5310/71, avsnitt 11–12 og 205.

Det kan argumenteres for at pandemien ikke var livstruende for «hele nasjonen». Likeså er det klart at pandemien fikk virkninger og «truet» hele nasjonen ettersom det var uforutsigbart hvem som ville få alvorlige virkninger av viruset og ikke.¹⁴² Det var nødvendig at hele nasjonen bidro og gjorde tiltak for å forhindre ekstremt alvorlige konsekvenser for enkelte noe som taler for at koronapandemien var en krise som påvirket hele nasjonen.

I dommen *A. And Others mot Storbritania* poengteres et viktig moment omkring hvorvidt det var en «offentlig nødstilstand» som «truer nasjonens liv». Til tross for at det på den tiden unntaket ble gjennomført ikke hadde foregått et al-Quida- angrep på Storbritania sitt territorium så var det «in the light of the evidence available to them at the time, for fearing that such an attack was “imminent”, in that an atrocity might be committed without warning at any time».¹⁴³ Videre at «The requirement of imminence cannot be interpreted so narrowly as to require a State to wait for disaster to strike before taking measures to deal with it.»¹⁴⁴ Videre sier dommerene at formålet med EMK art. 15 er å “permit States to take derogating measures to protect their populations from future risks” og at derfor må vurderingen av om det foreligger en situasjon som truer nasjonens liv vurderes opp mot den informasjonen som var kjent for staten da derogasjonen ble erklært.¹⁴⁵ Ser man koronapandemi situasjonen i lys av disse uttalelsene kan ikke usikkerheten av omfanget og alvorligheten av pandemien og det at situasjonen var uforutsigbar alene tilsi at man ikke sto ovenfor en «nødstilstand» som truet nasjonens liv. Myndighetene måtte handle ut ifra det de på det gitte tidspunktet visste.

I denne fasen av pandemien var det usikkert hvor store smittetallene var grunnet mørke tall i Europa.¹⁴⁶ Man kunne se i andre land, f.eks. Italia at viruset fikk brutale konsekvenser både i form av sykdomsforløp og presset sykehuskapasitet.¹⁴⁷ Mars 2020 begynte de norske sykehusene å klargjøre seg til å håndtere den forventede økningen av pasienter som følge av pandemien. Dette gikk hardt utover andre som trengte opphold på sykehuset av ikke korona relaterte grunner, som dagbehandling, innleggelser osv.¹⁴⁸ På lik linje som Tyrkia i Askoy mot Tyrkia så seg nødt til å ta grep for å håndtere truslene i sørøst-Anatolia som hadde vokst i

¹⁴² Graver (2020) s. 91.

¹⁴³ *A. And Others mot Storbritania* [GC], ECHR:2009:0219JUD000345505 avsnitt 177.

¹⁴⁴ *A. And Others mot Storbritania* [GC], no. 3455/05, avsnitt 177.

¹⁴⁵ *A. And Others mot Storbritania* [GC], no. 3455/05, avsnitt 177.

¹⁴⁶ NOU 2021: 6, s. 131.

¹⁴⁷ NOU 2021: 6, s. 139.

¹⁴⁸ NOU 2021: 6, s. 404.

både omfang og intensitet så Norge seg nødt til å ta grep for å stoppe spredningen av det som var blitt erklært som en «internasjonal folkehelsekrise». ¹⁴⁹

Under nedstengingen 12. mars 2020 ble mange virksomheter samt barn og unge hardt rammet og befolkningen generelt ble påvirket. ¹⁵⁰ Altså ble hele «organiseringen i samfunnet» påvirket, noe som også ble utpekt i Hellas-saken som et kjennetegn på en nødssituasjon hvor kommisjonen uttalte at «the continuance of the organised life of the community must be threatened» ¹⁵¹. Helsemessig var situasjonen veldig alvorlig, halvveis inn i februar 2021 var smittetallene veldig høy og 67 190 mennesker var Covid-19 positive. Ut av disse var 2 617 på et tidspunkt innlagt derav 495 på intensiv avdelingen. Noe som sier mye om hvordan smitten fortsatte å spre seg til tross for tiltak for å unngå massiv spredning. ¹⁵²

Gjennom 2020 var dødeligheten i Norge ikke unormal, men i andre europeiske land ser man en økt dødelighet som konsekvens av koronapandemien dette året. Norge innførte inngripende tiltak tidlig og den økte dødeligheten i andre europeiske land viser pandemiens skadepotensial. ¹⁵³ Pandemien bærer og en risiko for langtidsvirkninger for noen uavhengig av hvordan sykdomsforløp man hadde, men det er for tidlig å ha oversikt over omfanget av dette. Dette viser at krisen har et usikkert omfang av hvor mye mer alvorlig utfallet kunne blitt. ¹⁵⁴

I Hellas-saken la kommisjonen vekt på kriteriet «actual or imminent» og hvordan dette setter en tidsbegrensning i form av at det må være en nødstilstand da derogasjon blir erklært. ¹⁵⁵ Som begrunnelse for at nødstilstand vilkåret ikke var oppfylt ble det lagt vekt på at uroen var på et nivå politiet hadde kapasitet til å håndtere uten støtte. Samt at det virket som myndighetene hadde kontroll over situasjonen. I tillegg at det var et tynt bevisbilde for å legge til grunn faren for kommunistisk maktovertakelse. ¹⁵⁶

Koronakommisjonen sin utredning legger til grunn at ved Sars-epidemi i 2003 samt Ebola-utbruddet i 2015 påpekte helsedirektoratet at i tilfelle av en pandemi var det risiko for lite smittevernsutstyr hos de globale markedene. Dette ble en realitet under koronapandemien og

¹⁴⁹ *Askoy mot Tyrkia* [J], no. 21987/93, avsnitt 31.

¹⁵⁰ Graver (2020) s. 92.

¹⁵¹ Hellassaken s. 70.

¹⁵² NOU 2021: 6, s. 401.

¹⁵³ NOU 2021: 6, s. 401.

¹⁵⁴ NOU 2021: 6, s. 412.

¹⁵⁵ Hellassaken s. 71.

¹⁵⁶ Hellassaken s. 73–75.

kommuner og helseforetak måtte være selektiv med bruken av utstyret og det ble fare for unødvendig spredning av smitte.¹⁵⁷

EU sitt eksportforbud 15. mars 2020 fikk konsekvenser for Norge. Et parti med smittevernutstyr ble stoppet frem til Norge samt EFTA-landene ble unntatt eksportforbudet 4 dager senere.¹⁵⁸ Manglende smitteversutstyr var en belastning noe Norsk sykepleierforbund, legeforeningen og tannlegeforeningen har gitt uttrykk for.¹⁵⁹ Antall smittede var på sitt høyeste i uke 14 i 2020 hvor gjennomsnittet på antall smittede over 2 uker var 65,5 per 100 000 innbygger. Antall sykehusinnleggelses i forbindelse med korona var i uke 13 i 2020 5,3 per 100 000 innbygger, noe som er det høyeste vi har sett i Norge.¹⁶⁰ I tillegg kunne man se gjennom situasjonen i Italia mars 2020 at selv om man har et robust helsevesen så kunne pandemien få et så stort omfang at kapasiteten ikke strakk til.¹⁶¹ Dette indikerer at Norges kapasitet var i risiko for å bli presset.

I Hellas-saken la kommisjonen vekt på at blant annet streiken ikke var nok til å oppfylle nødstilstand vilkåret og poengterte at streiken ikke påvirket hele nasjonen i form av mangel på livsviktige forsyninger, verktøy eller tjenester.¹⁶² Under koronapandemien stilte dette seg annerledes. Mange tjenester, og bedrifter ble stengt og det ble store utsettelse på tjenester på sykehuset som ikke var Korona relatert. Noe som kan få store ringvirkninger. Det var forsinkelser som f.eks. EU sitt eksportforbud førte til og mangel på smittevernutstyr.¹⁶³

Som redegjort ovenfor, er det også et moment at EMD sin prøvingsintensitet er mindre omkring vilkåret «offentlig nødstilstand» og at innad i denne vurderingen har dermed statens egen vurderinger av situasjonen større vekt. I statsråd 6. mars 2020 ble det besluttet å aktivere fullmaktene i helseberedskapsloven for å håndtere koronapandemien.¹⁶⁴ Norske myndigheter har ikke vurdert nødstilstand vilkåret konkret, men gjennom å utløse fullmaktene erklærer de nasjonal helsekrise.

¹⁵⁷ NOU 2021: 6 s. 101.

¹⁵⁸ NOU 2021: 6 s. 105–106.

¹⁵⁹ NOU 2021: 6 s. 107.

¹⁶⁰ NOU 2021: 6 s. 45–46.

¹⁶¹ NOU 2021: 6 s. 139.

¹⁶² Hellassaken s. 73.

¹⁶³ NOU 2021:6 s. 101, 104–105, 137 og 404.

¹⁶⁴ NOU 2021:6 s. 88 og Lov 23. juni 2000 nr. 56 om helsemessig og sosial beredskap (helseberedskapsloven – hlsberedskl)

Slik jeg ser det var koronapandemien en «offentlig nødstilstand» som truet nasjonens liv. Basert på ovenforstående vurdering er momenter av særlig vekt hvordan og hvor raskt smitten spredte seg, det at myndighetene ikke var forberedt og at erfaringene fra Italia viste farligheten og variasjonene i sykdomsforløpet av de smittede.

4.2 Var nedstengingen 12. mars 2020 «strengt nødvendig»?

Nedstengingen 12. mars 2020 var av stort omfang. Barnehager, barne /ungdoms-skoler, universiteter, høyskoler og andre utdanningsinstitusjoner ble stengt. Kulturarrangementer og idrettsarrangementer ble holdt stengt. Det ble forbudt å organisere idrettsarrangementer både inne og ute. Virksomheter i serveringsbransjen ble stengt unntatt virksomheter med matservering som til enhver tid kan opprettholde avstandskravet på 1 meter. Treningssentre, bibliotek, passkontorer og andre offentlige tjenester ble stengt. Virksomheter som driver med tjenester som frisør, tatovering, massasje, kroppspleie osv. måtte stenges. Svømmehaller/badeland osv. ble stengt. Helsepersonell som arbeider med pasienter, fikk ikke dra ut av landet. ¹⁶⁵

Koronapandemien ville for en del av befolkningen være veldig farlig og enkelte risikerte et alvorlig hendelsesforløp. ¹⁶⁶ Smittesituasjonen Norge opplevde var uoversiktlig med manglende kjennskap til hvor raskt smittevernstiltakene ville fungere. Folk ble redde, og det oppstod mye uro. Noen kommuner valgte selv å stenge ned og foreldre stoppet å sende barna sine på skolen grunnet frykt for viruset. ¹⁶⁷ Samtlige ga uttrykk i media for at myndighetene måtte handle. I tillegg viser undersøkelser fra helsedirektoratet at folk mistet tillit til myndigheten. ¹⁶⁸

Myndighetene stod ovenfor en alvorlig og ny situasjon med manglende kunnskap hvor de måtte handle raskt. FHI stadfestet fort at epidemien ville komme til Norge, noe som gjør at man kan tenke at Norge burde satt i gang tiltak tidligere. Likeså er det usikkert om tiltakene av den grunn ville vært annerledes eller bedre enn tiltakene 12. mars. Likevel er det

¹⁶⁵ NOU 2021: 6 s. 129.

¹⁶⁶ Graver (2020) s. 91.

¹⁶⁷ NOU 2021: 6 s. 125.

¹⁶⁸ NOU 2021: 6 s. 140.

nærliggende å tenke at noe mindre inngripende tiltak kunne blitt iverksatt ved å reagere før.¹⁶⁹ Som poengtert i Tyrkia mot Storbritania må man huske at det er «the conditions and circumstances» når tiltakene ble truffet som er det sentrale og ikke hva som i et retrospektiv hadde vært effektivt/bedre.¹⁷⁰

Smittetallene økte enormt, 11. mars var det 489 registrerte smittede i landet, 212 mer enn 10. mars. Det var stor overvekt av smitten man klarte å spore tilbake til utlandet, men det var registrert tilfeller hvor dette ikke lot seg gjøre. Dette satt på spissen hvordan smitten ble overført til andre før en selv var klar over egen smitte samt hadde fått symptomer. Det ble en eksplosiv faktor til kraftig smittespredning. I et referat fra beredskapsutvalget mot biologiske hendelser ble det 10. mars uttalt at en stod ovenfor en situasjon som var «på vippepunktet for ukontrollert spredning».¹⁷¹

Norge fikk sterke inntrykk av den alvorlige pandemisituasjonen i Italia. Til tross for deres moderne helsevesen var kapasiteten deres på bristepunktet noe som ga en indikasjon på hvor fort viruset smittet samt alvorlighetsgraden. FHI ga en klar oppfordring til å sette i gang strenge tiltak fortløpende den 11. mars etter en risikovurdering som var gjort av det europeiske smittevernsbyrået. Pandemien ville få enorme følger for pasienter som var i risikogruppen, samt pasienter som var trengende av akutt medisinsk hjelp og ikke minst folkets tillitt til at myndighetene ivaretar dem.¹⁷²

Fra helse og omsorgsdepartementets ståsted er det klart at de har vært viten om at nedstengingen ville være omfattende og resultere i betydelige følger samfunnsmessig. Det var likevel en respons på smittesituasjonen, usikkerheten samt risikoen pandemien utgjorde for liv og helse.¹⁷³ Til sammenligning vektla dommerne i *Lawless mot Irland* at det var utfordrende å samle bevis nok til å dømme personer når de vurderte om frihetsberøvelsen var strengt nødvendig ettersom gruppen var hemmelig, militær og terroristisk. Dette utfordret forholdene.¹⁷⁴ Noe som er en faktor av «usikkerhet» som man kan trekke en parallell opp mot den usikre smittesituasjonen Norge stod i under pandemien. Videre vektlegger dommerne at grenseforsegling ville ledet til mer omfattende konsekvenser for befolkningen enn hva som

¹⁶⁹ NOU 2021: 6 s. 125.

¹⁷⁰ *Irland mot Storbritania* [P], no. 5310/71, avsnitt 214.

¹⁷¹ NOU 2021: 6 s. 132.

¹⁷² NOU 2021: 6 s. 139–140.

¹⁷³ NOU 2021: 6 s. 141.

¹⁷⁴ *Lawless mot Irland* [J], no. 332/57, avsnitt 36.

faller inn under derogasjonsadgangen. Frihetsberøvelsen ble sett på eneste tiltaket som var tilstrekkelig gitt alvor og omstendighetene. Samtidig var det ikke noe som tydet på at myndigheten ble misbrukt til andre formål.¹⁷⁵ Her igjen kan man trekke en parallell mot koronapandemien ettersom det ble vurdert som «overveiende sannsynlig» at følgene av å ikke respondere ville være verre, smittesituasjonen var alt uoversiktlig og å utsette å handle ville øke smittespredningen med risiko for så stor økning at en ikke senere ville kunne slå den ned. Dersom nedstengingen ikke hadde blitt innført ville det vært stor risiko for å oppleve enda strengere tiltak over lengre tid senere.¹⁷⁶

7. april begynte samfunnet å gjenåpnes på en gradvis samt kontrollerbar måte ettersom smittesituasjonen var mer oversiktlig. Målet var å lette på tiltakene som var strengest de følgende månedene etter i underkant av en måned med nedstenging.¹⁷⁷ I *Askoy mot Tyrkia* vektla myndighetene at til tross for situasjonens alvorlighet hadde varetektsfengslingen på 14 dager vart for lenge. Dommerne henviste også videre til *Brannigan and McBRIDE mot Storbritania* dommen hvor dommerne fant at varetektsfengsling i 7 dager var innenfor streng nødvendighets vilkåret.¹⁷⁸ Dette har ikke direkte overføringsverdi, men inngrepet i begge de overnevnte dommene er langt mer inngripende enn nedstengingen. Selv om inngrepene i de overnevnte dommene omfatter færre folk sett opp mot hva nedstengingen gjorde så utgjør graden av hvor sterkt inngripende tiltaket er en tungtveiende faktor. Dette taler for at nedstengingen som varte rett i underkant av en måned var forholdsmessig.

Etter min vurdering var nedstengingen 12. mars 2020 «strengt nødvendig». Selv om det var et stort inngrep så var situasjonen uoversiktlig i startfasen og aggressiv. Dette utløste behovet for omfattende tiltak som nedstenging for å slå ned smitten.

4.3 Var innreisekarantenen innført 12. mars og bortvisningsforskriften innført 15. mars «strengt nødvendig»?

¹⁷⁵ *Lawless mot Irland* [J], no. 332/57, avsnitt 36 og 38.

¹⁷⁶ NOU 2021: 6 s. 141.

¹⁷⁷ NOU 2021: 6 s. 160.

¹⁷⁸ *Askoy mot Tyrkia* [J], no. 21987/93, avsnitt 77–78, 81 og 83 og *Brannigan and McBRIDE mot Storbritania* [P], no. 114553/89; 14554/89, avsnitt 48, 55 og 60.

Både innreisekarantenen samt bortvisning forskriften er tiltak for å begrense importsmitte og jeg behandler de dermed under en. Momentene som redegjort for i drøftelsen ovenfor omkring Norges situasjon mars 2020 vil i denne vurderingen også være gjeldende.

12. mars 2020 ble det innført 14 dagers karanteneplikt for alle som reiste utenfor Norden, dette ble endret til å gjelde alle land unntatt Sverige og Finland dagen etterpå.¹⁷⁹ 7. mai ble karanteneperioden gjort kortere til 10 dager. Utenlandske statsborgere kunne i medhold av bortvisningsforskriften fra og med 15. mars bli bortvist på grensen. Karantenen kunne utføres hjemme hos en selv eller på annet oppholdssted.¹⁸⁰

Innreiseforbud samt karanteneplikt er inngripende tiltak og derfor er terskelen høy for at tiltakene er forholdsmessige. En uønsket effekt hvis en ikke er selektiv nok med hvilke tiltak som igangsettes er at befolkningen mister tillit til myndighetene og tiltakenes virkning. Tiltakene må gjenspeile situasjonens alvorlighetsgrad. Karantenetiltaket er kostbart for både individet og samfunnet.¹⁸¹

Karanteneplikten fikk grovere konsekvenser for vedkommende som bor i Norge og arbeider i andre land eller motsatt. Før pandemien var det ca. 100 000 mennesker som fikk lønn fra Norge uten at de bodde i landet.¹⁸² Flere pendlere har mistet adgang til å møte opp på jobb og ikke alle av dem har hatt krav på dagpenger. Noen har derfor både mistet jobben og stått uten en inntektskilde.¹⁸³ 17. mars 2020 kom det unntak fra karanteneplikten for vedkommende som var på arbeidsreise eller på vei til eller fra arbeid mellom Norge/Sverige og Norge/Finland. Samme for vedkommende som arbeider i en kritisk samfunnsfunksjon.¹⁸⁴

Arbeidsreiser fra nordiske land ble 1. juni 2020 unntatt på samme vilkår som hadde gjeldt for Sverige/Finland.¹⁸⁵ Fra og med 15. juni 2020 kunne folk begynne å dra til og fra land i Norden. EU/EØS land ble inkludert fra og med 15. juli.¹⁸⁶

¹⁷⁹ NOU 2021: 6 s. 129.

¹⁸⁰ NOU 2022: 5 «Myndighetenes håndtering av koronapandemien – del 2 – Rapport fra koronakommisjonen» s. 192–193.

¹⁸¹ NOU 2022: 5 s. 194.

¹⁸² NOU 2021: 6 s. 167.

¹⁸³ NOU 2022: 5 s. 237.

¹⁸⁴ NOU 2021: 6 s. 167.

¹⁸⁵ NOU 2021: 6 s. 168.

¹⁸⁶ NOU 2021: 6 s. 170.

Karantenneplikten samt innreiseforbudet har vært inngripende i folks familieliv ettersom familier samt folk bor og lever på tvers av landegrensene. Ikke minst for virksomheter. Likeså ser man fra myndighetenes siden en kontinuerlig vurdering av situasjonen opp mot tiltakene.¹⁸⁷ WHO rådet til å ikke stenge grensene. Til tross for dette var det mange land rundt Norge som valgte å stenge. Helsemyndighetene begrunnet at tiltaket var nødvendig for å klare å opprettholde effektivt smittevern samt å ha tilstrekkelig smittevernskapasitet.¹⁸⁸

Deler av næringslivet trenger utenlands arbeidskraft for å fungere gunstig, som f.eks. maritime næringer, bygg og verfts- industri, transport, samt flere tjenestenæringer og reiselivsbedrifter. Disse har blitt ekstra utsatt. Det samme gjelder samtlige bedrifter som driver med landbruk, fiske og industri ettersom de får arbeidskraft fra land utenfor EØS-Schengen området. Bedrifter i skog og tømmerindustri samt fiskerier har blitt påvirket. Matforsyningen er blant de kritiske samfunnsfunksjonene som ble unntatt.¹⁸⁹ For de kritiske samfunnsfunksjonene som ikke ble utført/ivaretatt av næringslivet som f.eks. politiet sine utenlandsoppdrag har rammelsene vært harde. Politiets kapasitet har vært presset som følge av grenseoppdraget som ble tillagt dem og tidvis har de måtte vekk prioritere andre viktige oppdrag.¹⁹⁰

Det er «the conditions and circumstances» på det tidspunktet tiltaket blir truffet som er sentralt.¹⁹¹ Gitt vekten av situasjonen mars 2020, antallet smittede, usikkerheten omkring smittekilder, mangel på smittevernsutstyr og ikke minst myndighetenes kontinuerlige vurdering av situasjonen konkluderer jeg med at innreisekarantenen 12. mars og bortvisningsforskriften 15. mars var «strengt nødvendig».

4.4 Var tiltaket om karantenehotell 9. november 2020 «strengt nødvendig»?

Karantenehotell bestemmelsen trådte i kraft 9. november 2020 hvor det ble innført 10 dagers karantene på karantenehotell.¹⁹² Karantenehotellet måtte gjennomføres også ved negativ koronatest og rammet alle som måtte i innreisekarantene inkludert norske statsborgere.

¹⁸⁷ NOU 2021: 6 s. 170.

¹⁸⁸ NOU 2021: 6 s. 139.

¹⁸⁹ NOU 2022: 5 s. 238–239.

¹⁹⁰ NOU 2022: 5 s. 242.

¹⁹¹ *Irland mot Storbritania* [P], no. 5310/71, avsnitt 214.

¹⁹² NOU 2022:5 s. 201.

Dersom man var bosatt i /selv eide bolig i Norge og hadde anledning å utføre karanteneplikten her eller på annet oppholdssted var man unntatt karantenehotell. Samme gjaldt dem som var reist til Norge i forbindelse med jobb og hadde oppholdssted via arbeidsgiver/oppdragsgiver. Hadde man nylig gjennomgått viruset (innen 6 måneder) eller kom til Norge etter å ha hatt/skulle ha samvær med barna sine var man unntatt. Samme gjelder vedkommende som er invitert av norske statlige myndigheter av utenrikspolitiske viktige grunner.¹⁹³ 29. november 2020 ble det endret slik at ved 2 negative koronatester kunne en slippe ut av karantenen etter 7 dager.¹⁹⁴ Det at myndighetene justerer varigheten viser at de overprøver samspillet mellom situasjonen og tiltaket. I dommen *Brannigan and McBRIDE mot Storbritania* påpeker dommeren at staten kontinuerlig må ta stilling til om tiltakene er nødvendig.¹⁹⁵

Karantenehotellordningen var et viktig tiltak å ha på plass for offentligheten av hensyn til smittevern. Dette for å ha et alternativ til de som ikke hadde tilgang på andre karantaneløsninger.¹⁹⁶ FHI vurderte tiltaket som «strengt nødvendig» for å oppnå formålet med å ha karanteneplikten samt tilse at den ble gjennomført på smittevernfaglig vis.¹⁹⁷ Karantenehotell var valgfritt. En viktig faktor er usikkerheten med å få et korrekt bilde av risikoen knyttet til importsmitte siden det var vanskelig å spore hvor, når og hvordan folk var blitt smittet.¹⁹⁸

Reiser for å møte ektefelle samt barn var unntatt. Tiltaket har gått sterkt utover folk sin mulighet til å reise og møte familie, venner og barna sine. Det fantes unntak dersom sterke velferdshensyn var gjeldene, men dette ble tolket strengt i praksis og hadde liten betydning. Rapporter til DSB oppgir at fra 8. februar 2021 til 26. oktober 2021 har 113 839 personer bodd på karantenehotell i Norge. Dette omfatter også personer med psykiske utfordringer og vanskelige omsorgssituasjoner. Det er ingen tvil om at det har vært belastende for folk.¹⁹⁹ Lovlig sett var ordningen valgfri, men det var dårlig informasjon omkring den praktiske gjennomføringen noe som oppstiller spørsmål om hvor valgfritt det i realiteten var.

¹⁹³ NOU 2022: 5 s. 201–202.

¹⁹⁴ NOU 2022: 5 s. 209.

¹⁹⁵ *Brannigan and McBRIDE mot. Storbritania* [P], no. 114553/89; 14554/89, avsnitt 54.

¹⁹⁶ NOU 2022: 5 s. 205.

¹⁹⁷ NOU 2022: 5 s. 206.

¹⁹⁸ NOU 2022: 5 s. 206.

¹⁹⁹ NOU 2022: 5 s. 238.

I *Lawless v. Irland* dommen legger dommeren vekt på at selv om militær fangeleir var et svært alvorlig tiltak så var situasjonen alvorlig og. Videre at andre mindre inngripende midler ikke var tilstrekkelig.²⁰⁰ Hensikten bak karantenehotell ordningen var å tilse at karantene ble gjennomført på en smittevennlig måte for å slå ned på smittespredningen. Likeså hadde pandemien herjet i samfunnet i noen måneder på dette tidspunktet og befolkningen var blitt flinkere til å forstå rådene omkring hygiene, munnbind og rutine for nedspriting osv. rundt smitte. Dette tilsier at folk i større grad ville behersket å være i karantene hjemme selv om de bor nært andre. Karantenehotell er et inngripende tiltak og det kan stilles spørsmål ved om ikke myndigheten kunne tydd til mindre inngripende tiltak på andre områder og oppnådd samme nedgang i smittespredningen totalt sett.

I *Aksoy mot Tyrkia* dommen poengterer dommerene at «the nature of the rights affected by the derogation» og «the circumstances leading to and the duration of the emergency» er viktige momenter.²⁰¹ Gjennom karantenehotellordningen blir en tvunget til å oppholde seg på en plass, uten kontakt med verden rundt og tiltaket er mer inngripende enn karantene i hjemmet. I november når ordningen kom var det utfordrende å få et klart bilde omkring hvor omfattende smittespredningen fra reiser til landet var.²⁰² Dette taler for at det burde avventes med å ty til så inngripende tiltak før man er sikker på at det er nødvendig. Etter noen måneder med pandemien burde styremaktene hatt mer oversikt og kontroll på situasjonen, noe som taler for at ordningen ikke var «strengt nødvendig». På den andre siden var situasjonen uoversiktlig noe som må gi et viss rom for en skjønnsmessigvurdering siden skadepotensialet er stort ved en eventuell feilvurdering.

I *Askoy mot Tyrkia* dommen konkluderte dommerne med at vilkåret ikke var oppfylt. Selv om situasjonen var svært alvorlig i landet så var varetektsfengslingen i 14 dager uten rettslig pleie, samt uten tilgang på lege, advokat, slektning eller en venn for inngripende.²⁰³ Koronapandemien var alvorlig og krevde handling. Likeså er det et stort inngrep og isolerende å måtte være 14 dager på karantenehotell uten å kunne møte andre mennesker.

Innføringen av karantenehotell og innreisekarantene er samme «type» tiltak, som begge griper inn i bevegelsesfriheten til personer som ankommer landet. Til tross for at jeg kom til at

²⁰⁰ *Lawless mot Irland* [J], no. 332/57, avsnitt 36.

²⁰¹ *Askoy mot Tyrkia* [J], No. 21987/93, avsnitt 68.

²⁰² NOU 2022: 5 s. 206.

²⁰³ *Askoy mot Tyrkia* [J], No. 21987/93, avsnitt 81 og 83.

innreisekarantenen 12. mars og bortvisningsforskriften 15. mars var «strengt nødvendig» mener jeg innføringen av karantenehotell ikke kan sies å være «strengt nødvendig». Dette fordi hvorvidt et tiltak er «strengt nødvendig» vil være situasjonsavhengig. Avgjørende blir her at koronapandemi situasjonen endret seg i løpet av 2020. Man fikk mer erfaring med hvordan viruset spredte seg, sykdomsforløpet, hygiene og smittevernstiltak. I tillegg at det er tenkelig at mindre inngripende tiltak, som f.eks. karantene hjemme med nøye forhåndsregler omkring hygiene kunne vært tilstrekkelig.

5 Derogere eller ikke derogere under koronapandemien:

En stat er ikke pliktig til å derogere etter EMK art. 15 bare fordi vilkårene er oppfylt, dette er en rettighet staten kan benytte gitt at vilkårene foreligger. I dette kapitlet skal jeg løfte problemstillingen til det mer prinsipielle spørsmålet om hvorvidt derogasjon er fordelaktig eller ikke. Videre ta stilling til om Norge burde derogert, gitt at Norge kunne det. Avslutningsvis hvilke situasjoner Norge bør derogere og ikke. Hvor går terskelen?

5.1 Argumenter for derogasjon under koronapandemien:

Koronapandemien har ledet til tiltak som griper inn i menneskerettighetene. Ifølge Alan Greene er det bedre at dette blir gjort gjennom derogasjon som er et lovverk som regulerer slike tiltak. Slik at lovligheten og etterprøvnbarheten av tiltakene er klar, samt at det er mer tilsyn, kontroll og åpenhet omkring tiltakene. Det å unnlate å derogere vil «normalisere» at myndigheten innfører så inngripende tiltak i medhold av unntaksbestemmelsene i menneskerettighetene.²⁰⁴ Koronapandemien har ledet til inngripende tiltak med formål om å kontrollere smitten for å beskytte helse og liv. Alan Greene argumenterer for at dette typisk er en situasjon som derogasjonsadgangen har til hensikt å omfatte, dersom man ikke derogerer nå, når skal man da derogere?²⁰⁵

Et smitteutbrudd vil kunne påvirke hele nasjonen selv om det er begrenset til et geografisk område ettersom alle må overholde tiltakene som følge av utbruddet. Dagens levemåte med mye reising påvirker spredningen slik at reiserestriksjoner fort må innføres. Forsinkelser i forsyningsbransjen, samt økonomiske konsekvenser er andre følger.²⁰⁶

For å derogere må krisen være «actual or imminent».²⁰⁷ Under koronapandemien var staten avhengig av å sette i gang med tiltak raskt, dette hindrer likevel ikke statens adgang til å derogere. Bruken av ordet «imminent» gir en viss adgang til å kunne reagere «før» krisen inntreffer for fullt og det er ikke forventet at staten venter til nødssituasjonen er så utviklet at det er for seint å reagere. Den europeiske menneskerettighets domstolen har vært raus

²⁰⁴ Molloy (2020) punkt: “Derogations in response to Covid-19”.

²⁰⁵ Greene (2020a) s. 262.

²⁰⁶ Greene (2020a) s. 274.

²⁰⁷ Hellassaken s. 70.

omkring stateres behov for å reagere i forkant av alt for alvorlige konsekvenser. Et eksempel på dette ser vi når UK etter terroren som fant sted i USA 11. september 2001 erklærte derogasjon selv om de ikke selv hadde blitt utsatt for et direkte angrep på det tidspunktet de valgte å derogere.²⁰⁸

Selv om koronapandemien muligens kan håndteres i samsvar med loven og uavhengig av om den er «de jure» erklært eller ikke har den medført de mest omfattende reaksjonene som har blitt gjort de siste 300 årene.²⁰⁹ Det er akkurat en slik situasjon som resulterer i redsel og uro hos befolkningen samt flere aksjoner fra statens side og brudd på menneskerettighetene. Historien viser at det å håndtere en nødssituasjon ved hjelp av vanlige lover gjør det uklart når krisesituasjonen opphører. Videre rettferdiggjør man igangsetting av eksepsjonelle tiltak for å imøtekomme situasjonen uten å erklære nødssituasjon.²¹⁰

Derogasjon vil ikke oppstille stor forskjell i statens handleevne. De får ikke frie tøyler. Det er et annet legalitetsregime for å imøtekomme nødssituasjonen ved bruk av ekstraordinære tiltak. Derogasjon vil gi befolkningen et signal om at det kan forventes omfattende tiltak som kan gripe inn også i deres menneskerettigheter, men det er uklart hvor byrdefullt dette er. Økonomiske faktorer rundt derogasjon må ses i forhold til konsekvensene av å f.eks. ikke få slått ned smittetoppene samt ringvirkningene av dette i et langsiktig perspektiv. En fordel med å erklære nødstilstand er at det vil påvirke hvor alvorlig befolkningen anser situasjonen noe som kan gi en økt forståelse og toleranse omkring tiltakene. Den rettslige kontrollen over landets makter vil og bli påvirket og det er positivt for befolkningen at myndighetene må utarbeide klare retningslinjer.²¹¹

En fare med å ikke derogere er at mindre inngripende tiltak vil vedvare etter at situasjonen har roet seg. I en fremtidig unntakstilstand vil det bli sentralt hvor velvillig regjeringen fremstår mtp. hvilke inngrep de iverksetter. Det oppstilles en økt risiko for at myndighetene vil ty til like omfattende tiltak siden de er i «takt» med konvensjonen.²¹² Det er viktig å ikke normalisere tiltak som iverksettes i en unntakssituasjon, ettersom statens håndtering av en krisesituasjon vil bli et gjennomgående trekk ved et rettsregime og etterlate spor på

²⁰⁸ Greene (2020a) s. 274.

²⁰⁹ Alan Greene, "On the value of derogations from the European Convention on Human Rights in response to the COVID_19 pandemic: a rejoinder", *European Human Rights Law Review*, 5 (2020c) s. 526–532, på s. 528

²¹⁰ Greene (2020c) s. 528.

²¹¹ Greene (2020c) s. 531.

²¹² Greene (2020c) s. 532.

rettssystemet. Unnlatelse av derogasjon vil føre til usikkerheter omkring rettsbeskyttelsen siden man får en fortid med preg av store inngrep i befolkningens rettigheter. Dette øker faren for gjentakelse av slike inngrep og tøying av grensene også i mindre alvorlige situasjoner. Det er viktig å håndtere pandemien som det den er, en ekstraordinær situasjon og derogere.²¹³

5.2 Argumenter mot derogasjon under koronapandemien:

På den andre siden er tiltak som er blitt iverksatt under pandemien allerede hjemlet i de internasjonale menneskerettighetene gjennom unntak pga. folkehelsen som oppstilles i enkelte bestemmelser. Kanstantsin Dzehtsiarou poengterer i denne sammenheng at EMK ikke begrenser statens mulighet til å sette i gang tiltak for å slå ned på smitteutbruddet under pandemien og at derogasjon følgelig ikke er nødvendig. Tiltak i medhold av derogasjon vil kunne medføre store langtidsvirkninger for befolkningen og kunne oppleves som krenkende for deres menneskerettigheter. Det er viktig å holde seg til tiltak som samsvarer med de allerede eksisterende menneskerettighetene, særlig under en krisesituasjon som koronapandemien.²¹⁴ Derogasjonsadgangen oppstiller en større risiko for feilbruk/misforståelser f.eks. opp mot et politisk formål noe som bekrefter viktigheten av å håndtere situasjonen ved hjelp av normale lover og vanlige prosedyrer.²¹⁵ Ved bruk av derogasjon øker risikoen for iverksettelse av tiltak som fraviker menneskerettighetene i større grad.²¹⁶

Det å erklære derogasjon vil i noen situasjoner gi statene mer spillerom og retten slipper å ta stilling til om EMK art. 5 blir krenket. Kanstantsin Dzehtsiarou poengterer at dette ikke er tilfellet nå ettersom han mener koronapandemien klart faller inn under EMK art. 5 nr.1 bokstav e noe som vil si at det er lett for retten å akseptere restriksjonene og heller fortsette å vurdere nødvendigheten av dem.²¹⁷ Dette er et omdiskutert tema.

²¹³ Tom Hickman, «The coronavirus pandemic and derogation from the European Convention on Human Rights», *European Human Rights Law Review*, 6 (2020) s. 593–609, på s. 594.

²¹⁴ Molloy (2020) Punkt: «Derogations in response to Covid-19».

²¹⁵ Martin Scheinin, «COVID-19 Symposium: To Derogate or Not to Derogate?» (6. April 2020) avsnitt 6–7.

²¹⁶ Dzehtsiarou (2020) s. 364.

²¹⁷ Dzehtsiarou (2020) s. 365–366

Tom Hickman uttaler at det ikke er noe i EMK Art. 5 som tyder på at bokstav e skal anses å kun gjelde smittede personer.²¹⁸ Dersom ikke friske personer skulle kunne omfattes av EMK art. 5 nr.1 bokstav e vil dette kunne få store konsekvenser for folks helse og liv, og derfor strider en slik tolking mot bestemmelsens formål om å beskytte folkehelsen.²¹⁹ Ut ifra en slik tolking vil et motargument mot derogasjon være at tiltakene er hjemlet i EMK art. 5 nr.1 bokstav e.²²⁰ Alan Greene poengterer derimot at kun «smittede» personer og personer som «kan» være smittet er omfattet og at det oppstilles et bevis krav for at EMK art. 5 nr.1 bokstav e skal gjelde.²²¹

Selv om skjønnsmarginen er noe større under derogasjon må tiltakene må være rettmessige uavhengig av om det er erklært. Retten må altså overprøve om tiltakene med hjemmel i nasjonal lov og prosedyrer er lovlige også.²²² Dommen *Alparslan Altan mot Tyrkia* bekrefter dette når det ble lagt til grunn at selv i en nødssituasjon må ikke den nasjonale loven tolkes for vidt. Det ble tatt stilling til om en arrestasjon av en lagdommer som var mistenkt å ha tilknytning til et statskupp var lovlig. Den nasjonale loven krevde at handlingen var begått «in flagrante delicto» og konklusjonen ble at det å være mistenkt ikke var tilstrekkelig til å oppfylle kravet og arrestasjonen var dermed ikke lovlig.²²³

Proporsjonalitetsvurderingen av tiltakene er sentral. Under pandemien har det blitt gjort inngrep i rettigheter, f.eks. retten til privatliv når sporing av kontakter opp mot smittesporing kom eller ytringsfriheten når det var restriksjoner omkring uttalelser som gjaldt pandemien med hensikt om å unngå spredning av falsk informasjon. Restriksjonene blir ikke mer forholdsmessige kun ved å derogere.²²⁴ Man må holde nødssituasjoner og nødlovgivning adskilt fra derogasjon, en stat kan innføre tiltak med hjemmel i nødlovgivning uten å derogere. Domstolene ser til at unntak fra lovene kun gjøres i situasjoner hvor det er klar lovhjemmel for det. Dette er ikke ensbetydende med at man ikke har adgang til å innføre restriksjoner gitt at de er lovlige i medhold av lovene.²²⁵

²¹⁸ Zysset (2022) s. 288.

²¹⁹ Hickman (2020) s. 604.

²²⁰ Zysset (2022) s. 288.

²²¹ Zysset (2022) s. 288.

²²² Dzehtsiarou (2020) s. 366.

²²³ Dzehtsiarou (2020) s. 366 og *Alparslan Altan mot Tyrkia* [J], ECHR:2019:0416JUD001277817 avsnitt 111,115 og 117.

²²⁴ Dzehtsiarou (2020) s. 369.

²²⁵ Dzehtsiarou (2020) s. 369.

Domstolenes adgang til å overprøve endrer seg ikke mye ved derogasjon ettersom tiltakene fremdeles må være forholdsmessige og endres i takt med situasjonen. Dette taler for at statene ikke behøver å derogere gitt at de klarer å håndtere pandemien på en effektiv nok måte med hjemlene i konvensjonen ettersom det er en situasjon hvor tiltak er nødvendig, lovlig og forholdsmessig sett opp mot formålet om å beskytte folkehelsen.²²⁶

Stater kan ikke fritt derogere når dem måtte ønske.²²⁷ I dommen *Brannigan and McBRIDE* mot Storbritania påpeker dommerne eksplisitt at innad i proporsjonalitetsvurderingen når en stat bestemmer seg for å derogere ligger vurderingen av hvorvidt det er en annen måte å sikre størst mulig samsvar med konvensjonsforpliktelsene. Dommeren uttaler og at det i medhold av art. 15 nr. 3 kreves en kontinuerlig vurdering av hvorvidt tiltakene er nødvendig.²²⁸ Ettersom derogasjon gir en noe bredere skjønnsmargin blir den rettslige kontrollen litt redusert og derfor foreligger det en høy terskel for når en stat kan frigjøre seg fra sine forpliktelser.²²⁹

5.3 Burde Norge derogert under koronapandemien?:

I denne delen skal jeg ta for meg den norske situasjonen under koronapandemien og drøfte om Norge burde derogert eller ikke. Jeg vil ta utgangspunkt i momentene og faktaene redegjort for ovenfor, hensynene som gjør seg gjeldene og hvilken fordeler og ulemper derogasjon ville hatt for Norge.

På den ene siden var Norge underlagt et tidspress da pandemien ankom Norge raskere samt alvorligere enn forventet.²³⁰ Det var ikke tid til lange prosesser før tiltakene ble iverksatt ettersom det da hadde blitt for sent å slå ned smitten. Selv om derogasjon forutsetter at krisen er «actual or imminent» ser man gjennom EMD sin praksis at dette ikke kan tilsi at myndighetene må vente med å håndtere helt til krisen er så omfattende at det er for sent til å snu situasjonen.²³¹

²²⁶ Dzehtsiarou (2020) s. 369.

²²⁷ Hickman (2020) s. 605.

²²⁸ *Brannigan and McBRIDE mot. Storbritania* (P) no.14553/89; 14554/89, avsnitt 54.

²²⁹ Hickman (2020) s. 606.

²³⁰ NOU 2021: 6 s. 131.

²³¹ Hellassaken s. 70 og Greene (2020a) s. 274.

Norge var preget av uro og usikkerhet, folk var redde og tillitten til myndighetene var allerede svekket. For befolkningen vil det da føles tryggere at myndighetene handler innenfor rammene av det allerede eksisterende lovverket og menneskerettighetene. Det å erklære derogasjon i en så «på bristepunktet» situasjon vil kunne slå tilbake og utløse enda større panikk hos folket. I tillegg har myndighetene god erfaring ved bruk av lovverket sammenlignet med derogasjonsbestemmelsen og risikoen for å gjøre feile vurderingen samt gå utover forholdsmessighetsvurderingen øker naturligvis ved å skulle anvende derogasjonsadgangen. Lovverket har rammer for å passe på at tiltakene som eventuelt har hjemmel er rettmessig. Norge kan ikke velge fritt om de vil derogere eller ikke, det er et sentralt moment hvorvidt vanlige lover er tilstrekkelig til å imøtekomme krisen.²³²

På mange måter kan man argumentere for at vanlige lover imøtekom krisen vi stod i ved at det var hjemler for å gjøre inngrep, som f.eks. smittevernlovens bestemmelser. Det er uansett her viktig å ta med i vurderingen at Norge iverksatte de strengeste tiltakene på over titalls år for å kunne imøtekomme den eksepsjonelle situasjonen som møtte landet. Restriksjonene har vært mange og ført til klare inngrep i folks rettigheter. Samfunnet har vært preget av endringer i restriksjonene hyppig og over lang tid. Dette har redusert forutsigbarheten i hverdagen og folk har ikke kunne vite hvilket tiltak morgendagen bringer. Når slike forhold blir realiteten vil det være en fordel med et stødig lovgrunnlag, som gir klare rammer for hva som kan iverksettes, hvor lenge og ikke minst er etterprøvbare. Dette vil derogasjon bidra til, og det vil igjen gjøre det lettere for befolkningen å innrette seg.

I nødstilstander som vedvarer i korte perioder og som faller inn under unntakene som oppstilles i EMK eller vanlige lover vil det kunne være mer effektivt og rettmessig å anvende disse lovhjemlene. Under koronapandemien derimot vedvarte unntakstilstanden over en lang periode. Inngrepene i folk sine rettigheter var både omfattende, uforutsigbare og vedvarende. Må det ikke på et tidspunkt oppstilles en grense for hvor lenge et land kan være i en unntakstilstand og utføre inngrep i folkets rettigheter uten å derogere?

Norske myndigheter har innført strengere tiltak enn vi har opplevd før i fredstid.²³³ Vil ikke slike inngrep i folks rettigheter uten å erklære derogasjon, normalisere en slik adferd fra myndighetens side? Landet vårt er bygd på tillit, samarbeid og lojalitet. Demokratiske verdier

²³² *Lawless mot Irland* [J], no. 332/57, avsnitt 36.

²³³ Graver (2020) s. 91.

er fundamentalt for det norske samfunn. Vil ikke en slik situasjon true disse verdiene? Det er lett å tenke at misbruk av en slik myndighet ikke skjer i Norge, men det er nettopp fordi disse verdiene har vært så viktige i alle år, noe det er viktig de fortsetter å være.

Koronapandemien kom brått, førte til alvorlig sykdomsforløp hos mange, var uoversiktlig, ledet til uro og mistillit til myndighetene. Pandemien presset sykehusenes kapasitet, presset politiets kapasitet, var utenfor den situasjonen myndighetene var trent på å håndtere, rammet sårbare grupper hardt og var dødelig for mange.²³⁴ Hvis myndighetene ikke derogerer i en situasjon hvor de er åpne om at det er utfordrende å håndtere den gitt alle disse faktorene, når skal man da derogere, når det er for sent?

Erfaringene fra Italia som også har et moderne og velfungerende helsesystem viste oss hvor alvorlig forløpet kunne blitt. Befolkningen hadde allerede etterspurt handling fra myndighetene før tiltakene mars 2020 kom.²³⁵ Kunne myndighetene være klar på at situasjonen i Norge ikke kunne bli som i Italia da de valgte å ikke derogere i mars 2020? Det var manglende kunnskap om pandemien, ingen hadde særlig erfaring med smittebølgene og langtidsvirkningene.²³⁶ Vil ikke dette tilsi at små marginer brått kunne fått situasjonen til å tippe over til det ukontrollerte gitt at smitten spredte seg så fort?

Det har vært mye misvisende restriksjoner og til tider har ikke myndighetene selv vært klar på hva som er rett å gjøre og endret tiltakene frem og tilbake. Derogasjon vil ikke gjøre tiltakene mindre inngripende, men det at myndighetene erklærer derogasjon vil gi befolkningen en forståelse av alvoret. Det vil øke forståelsen for hvorfor inngrep skjer samt betrygge dem på inngrepenes rettsgrunnlag. Langsiktig vil dette skape mer orden og en ro omkring myndighetenes avgjørelser. Dette kan slå positivt ut på folks evne til å adlyde tiltakene, og dermed spare myndigheten fra å bruke unødvendig kapasitet på å tilse at folk overholder dem.

Derogasjon er et sikkerhetsnett hvor en tilser at tiltakene til enhver tid er forholdsmessige og vil kunne bidra til at skaden samlet sett blir mindre. Det å ikke derogere vil og utgjøre en fare for at noen tiltak i lang tid vil henge igjen utover tiden det er strengt nødvendig. Dette vil ikke da være like klart når nødstilstanden opphører, noe som er viktig både for at tiltakene går tilbake til normalen, men også at folk opplever at faren er over. Det vil være en risiko for at

²³⁴ NOU 2021: 6 s. 125, 132 og NOU 2022: 5 s. 242.

²³⁵ NOU 2021: 6 s. 139–140.

²³⁶ NOU 2021: 6 s. 125.

myndighetene lettere igangsetter like strenge tiltak ved en ny krisesituasjon som enten er mindre omfattende eller like omfattende. Dette skyldes at dem nå vet hvor langt de kan gå uten å gå utover hva de har lovhjæmme for. Det at tiltakene mulig var rettmessig under koronapandemien, betyr ikke at de er det i en annen situasjon. Nettopp fordi koronapandemien var eksepsjonell og måtte bli møtt med eksepsjonelle tiltak.

Det er mulig å argumentere for at Norge hadde adgang til å ikke derogere. Likeså betyr ikke dette at vi ikke burde gjort det. Gitt situasjonen mars 2020, usikkerheten og omfanget av restriksjonene over tid og pandemiens alvorlighet er min konklusjon at Norge burde derogert ved utbruddet av pandemien i mars 2020.

5.4 I hvilke situasjoner bør Norge derogere?

I en rapport utarbeidet av direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap i 2019 ble det analysert hvilke krisehendelser som kan ramme Norge. Eksempler som nevnes i rapporten er blant annet: jordskjelv, flom, skoleskyting og kvikkleireskred.²³⁷

Sett fremover er det klart at Norge bør derogere i gitte situasjoner, som f.eks. krig eller omfattende terrorangrep. Dette er hendelser som krever ekstraordinær myndighetsinnsats og ha alvorlige konsekvenser. Under andre hendelser vil det være mindre fordelaktig å derogere f.eks. der unntakstilstanden vedvarer over en kortere periode, får mindre alvorlige følger og ikke krever like omfattende inngrep. Skoleskyting kan være et eksempel på dette.

DSB viser i rapporten til to tenkelige krisesituasjoner. Den første er legemiddelmangel på antibiotika og insulin, hvor det anslås at krisen ville tatt livet av 2 500 mennesker og gitt ca. 8 000 alvorligere sykdomstilstand. Den andre er et digitalt angrep på ekom-infrastrukturen slik at «Telenors- transport nett for elektronisk kommunikasjon» ikke fungerte over en periode på 5 dager. Dette hadde slått ut nesten all «tale- og datatrafikk», samt «riksdekkende radio- og tv- sendinger».²³⁸ De anlegger dødsfallene av en slik hendelse til å være omkring 50 samt 200-300 alvorlig skadede.²³⁹

²³⁷Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB). Analyser av krisescenarier 2019 [Alvorlige hendelser som kan ramme Norge]. 2019. s. 14 og 17.

²³⁸ DSB (2019) s. 16.

²³⁹ DSB (2019) s. 14–16.

Scenarioet med legemiddelmangel er en situasjon hvor Norge burde derogere, ettersom situasjonen ville vært svært alvorlig for mange. Hvor lenge legemiddelmangelen hadde vedvart ville og vært sentralt opp mot vurderingen av om derogasjon burde iverksettes.

Situasjonen med et digitalt angrep på ekom-infrastrukturen ligger mer i «grå sonen» av hvilke tenkelige situasjoner Norge burde derogert i. Tidsperioden på 5 dager er relativt kort noe som kunne blitt avgjørende for at Norge ikke burde derogert. Hadde angrepet f.eks. vedvart en måned hadde gjerne situasjonen falt inn under en krise Norge burde derogert i. Sentralt er situasjonens totale skadeomfang og hvilke rettigheter som blir grepet inn. Videre om inngrep skjer i kjernen av rettighetene og hva slags tiltak som må iverksettes for å imøtekomme krisen.

I rapporten fra DSB nevnes digitalt angrep på den finansielle infrastrukturen også som en tenkelig krise, hvor det ikke ville vært mulig å bruke elektroniske betalingsbanker og nettbanker.²⁴⁰ Dette ville falt inn under en situasjon hvor Norge ikke burde derogere ettersom de fremdeles har oversikt, kapasitet og ressurser til å håndtere omfanget av krisen. I tillegg er ikke faren for liv like fremtredende og alvorlighetsgraden er mindre.

²⁴⁰ DSB (2019). s. 17.

Litteraturliste:

Norske lover og internasjonale konvensjoner:

- EMK (1950) Konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter, Roma, 4. november 1950 (Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen – EMK) [Offisiell norsk oversettelse]
- Protokoll 1. Protokoll til konvensjonen om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter av 4. november 1950, Paris 20. mars 1952
- Protokoll 4. Protokoll nr.4 til Konvensjonen om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter, om beskyttelse av visse rettigheter og friheter som ikke allerede er omfattet av konvensjonen og av første tilleggsprotokoll til Konvensjonen, Strasbourg 16. september 1963
- Smittevernloven (1994) Lov 5. august 1994 nr. 55 om vern mot smittsomme sykdommer (Smittevernloven – smvl.)
- Helseberedskapsloven (2000) Lov 23. juni 2000 nr. 56 om helsemessig og sosial beredskap (helseberedskapsloven – hlsberedskl)
- Koronaloven Midlertidig lov om forskriftshjemmel for å avhjelpe konsekvenser av utbruddet av Covid-19 mv. (koronaloven)

Forarbeider og andre offentlige publikasjoner:

NOU 2019: 13

NOU 2019: 13 «Når krisen inntreffer»

NOU 2021: 6

NOU 2021: 6 Myndighetenes håndtering av koronapandemien – Rapport fra koronakommisjonen.

NOU 2022: 5

NOU 2022: 5 Myndighetenes håndtering av koronapandemien Del 2 – Rapport fra koronakommisjonen.

Avgjørelser fra Høyesterett:

HR-2022-718-A (Hyttedommen)

Avgjørelser fra EMD (Den europeiske menneskerettighetsdomstolen)

Lawless mot Irland [J] no. 332/57

Lawless mot Irland [J],
ECHR:1961:0701JUD000033257

Irland mot Storbritania [P] No.
5310/71,

Irland mot Storbritania [P],
ECHR:1978:0118JUD000531071

Sunday Times mot Storbritania [P] no.
6538/74

Sunday Times mot Storbritania [P],
ECHR:1979:0426JUD000653874

*Brannigan and McBRIDE mot.
Storbritania* [p] no.14553/89;
14554/89

Brannigan and McBRIDE mot. Storbritania [p],
ECHR:1993:0526JUD001455389

Askoy mot Tyrkia [J] No. 21987/93

Askoy mot Tyrkia [J],
ECHR:1996:1218JUD002198793

Enhorn mot Sverige [J] No. 56529/00

Enhorn mot Sverige [J],
ECHR:2005:0125JUD005652900

<i>A. And Others mot Storbritania</i> [GC] no. 3455/05	<i>A. And Others mot Storbritania</i> [GC], ECHR:2009:0219JUD000345505
<i>Mehmet Hasan Altan mot Tyrkia</i> [J], no. 13237/17	<i>Mehmet Hasan Altan mot Tyrkia</i> [J], ECHR:2018:0320JUD001323717
<i>Alparslan Altan mot Tyrkia</i> [J] no. 12778/17	<i>Alparslan Altan mot Tyrkia</i> [J], ECHR:2019:0416JUD001277817
<i>Theres mot Romania</i> [J] No. 49933/20	<i>Theres mot Romania</i> [J], ECHR:2021:0413DEC004993320
<i>Bah mot Nederland</i> [A] No. 35751/20	<i>Bah mot Nederland</i> [A], ECHR:2021:0622DEC003575120
<i>Barseghyan mot Armenia</i> , [J] No. 17804/09	<i>Barseghyan mot Armenia</i> , [J], ECHR:2021:0921JUD001780409
<i>Communauté genevoise d'action syndicale (GGAS) mot Sveits</i> [J] No. 21881/20,	<i>Communauté genevoise d'action syndicale (GGAS) mot Sveits</i> [J], ECHR:2022:0315JUD002188120

Praksis fra Den Europeiske Menneskerettighetskommisjon:

Hellassaken Hellassaken (Norge, Sverige, Danmark og Nederland mot Hellas)
Applications no. 3321/67, 3322/67, 3323/67 og 3344/67, 5. November 1969

Litteratur:

- Aall (2022) Aall, J. Rettsstat og menneskerettigheter 1. En innføring i vernet om individets sivile og politiske rettigheter, 1. utg., Fagbokforlaget 2022
- DSB (2019) Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap (DSB). Analyser av krisescenarioer 2019 [Alvorlige hendelser som kan ramme Norge]. 2019. Hentet fra:
https://www.dsb.no/globalassets/dokumenter/rapporter/p1808779_aks_2018.cleaned.pdf (Lest 5. april 2020)
- Dzehtsiarou (2020) Dzehtsiarou, K. «Article 15 derogations: are they really necessary during the COVID-19 pandemic?», *European Human Rights Law Review*, 4 (2020) s. 359–371 Hentet fra:
[https://uk.westlaw.com/Document/IABA25910F3C211EA9DA082C6192D6961/View/FullText.html?transitionType=SearchItem&contextData=\(sc.Default\)](https://uk.westlaw.com/Document/IABA25910F3C211EA9DA082C6192D6961/View/FullText.html?transitionType=SearchItem&contextData=(sc.Default)) (Lest 29. april 2023).
- ECHR (2022) European court of human rights, “*Guide on article 15 of the European convention of human rights*”, 31.08.2022. Hentet fra:
https://www.echr.coe.int/documents/guide_art_15_eng.pdf (Lest 29. april 2023).
- Folkehelseinstituttet (2022) Folkehelseinstituttet, «Dødeligheten i Norge under koronapandemien 2020 til høsten 2022», desember 2022. Hentet fra:
<https://www.fhi.no/contentassets/a5c83528acc94ddfbe815a5934faadf5/dodelighet-under-koronapandemien-2020-til-hosten-2022.pdf> (Lest 13. mars 2023).
- Graver (2020) Graver, Hans Petter, *Pandemi og unntakstilstand. Hva covid-19 sier om den norske rettsstaten*, Dreyers Forlag Oslo 2020
- Greene (2020a) Greene, A. ”Derogating from the European Convention on Human Rights in response to the coronavirus pandemic: if not now, when?”, *European Human Rights Law Review*, 3 (2020a) s. 262-276 Hentet fra:

- https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3593358 (Lest. 16. mars 2023).
- Greene (2020c) Greene, A. “On the value of derogations from the European Convention on Human Rights in response to the COVID_19 pandemic: a rejoinder”, *European Human Rights Law Review*, 5 (2020c), s. 526–532. Hentet fra: [https://uk.westlaw.com/Document/I61033690100A11EBA5C482734D515FFA/View/FullText.html?transitionType=SearchItem&contextData=\(sc.Default\)](https://uk.westlaw.com/Document/I61033690100A11EBA5C482734D515FFA/View/FullText.html?transitionType=SearchItem&contextData=(sc.Default)) (Lest 29. april. 2023).
- Greene (2020b) Greene, A. «States should declare a State of Emergency using Article 15 ECHR to confront the Coronavirus Pandemic” (1. april 2020b). Hentet fra: <https://strasbourgoobservers.com/2020/04/01/states-should-declare-a-state-of-emergency-using-article-15-echr-to-confront-the-coronavirus-pandemic/> (Lest 28. februar 2023).
- Hickman (2020) Hickman, T, «The coronavirus pandemic and derogation from the European Convention on Human Rights», *European Human Rights Law Review*, 6 (2020) s. 593–609. Hentet fra: [https://uk.westlaw.com/Document/IA28C7BD039BD11EBB656892C6764068F/View/FullText.html?transitionType=SearchItem&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true](https://uk.westlaw.com/Document/IA28C7BD039BD11EBB656892C6764068F/View/FullText.html?transitionType=SearchItem&contextData=(sc.Default)&firstPage=true) (Lest. 29. april 2023).
- Molloy (2020) Molloy, S. « Covid-19 and Derogations Before the European Court of Human Rights » (10. april 2020). Hentet fra: <https://verfassungsblog.de/covid-19-and-derogations-before-the-european-court-of-human-rights/> (Lest 01. mars 2023).
- Møse (2002) Møse, E. *Menneskerettigheter*, Cappelen Akademisk Forlag 2002
- Radjenovic og Eckert (2020) Radjenovic, A og Gianna Eckert, «Upholding human rights in Europe during the pandemic», (september 2020) Hentet fra: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/652085/PRS_BRI\(2020\)652085_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/652085/PRS_BRI(2020)652085_EN.pdf) (Lest 1. mars 2023).

- Scheinin (2020) Scheinin, M. «COVID-19 Symposium: To Derogate or Not to Derogate?» (6. april 2020). Hentet fra: <http://opiniojuris.org/2020/04/06/covid-19-symposium-to-derogate-or-not-to-derogate/> (Lest. 08 mars 2023).
- Tjernshaugen, et al., (2023) Tjernshaugen, A., Halvard Hiis, Jan Fridthjof Bernt, Geir Sverre Braut, Vegard Bø Bahus og Marit M. Simonsen, «Koronapandemien» Store medisinske leksikon, 31. januar 2023, <https://sml.snl.no/koronapandemien> (lest 23. februar 2023).
- Zysset (2022) Zysset, A. «To Derogate or to Restrict? The COVID-19 Pandemic, Proportionality and the Justificatory Gap in European Human Rights Law» Jus Cogens, 4 (2022) s. 285–301. DOI: <https://doi.org/10.1007/s42439-022-00065-6>